

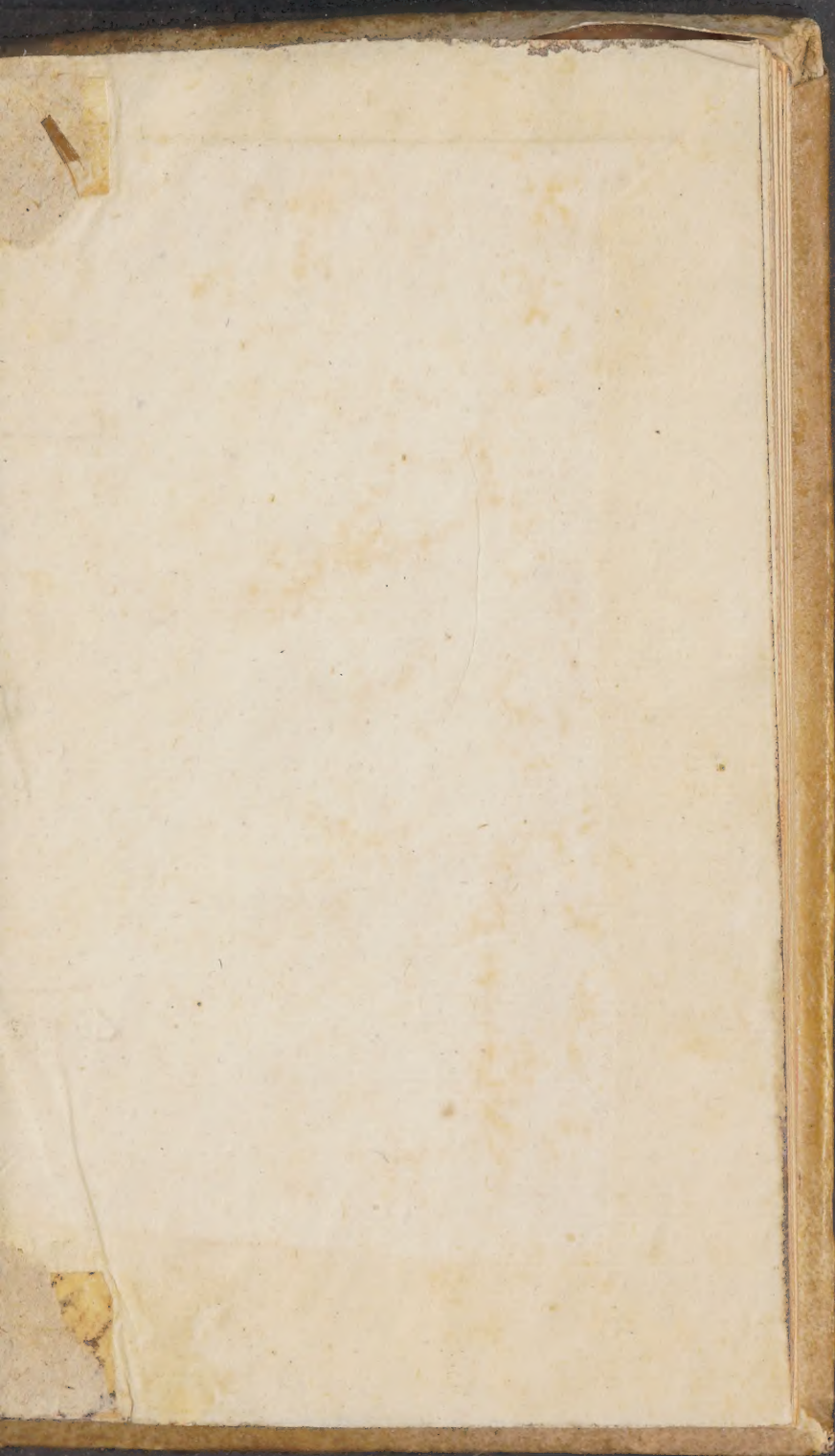

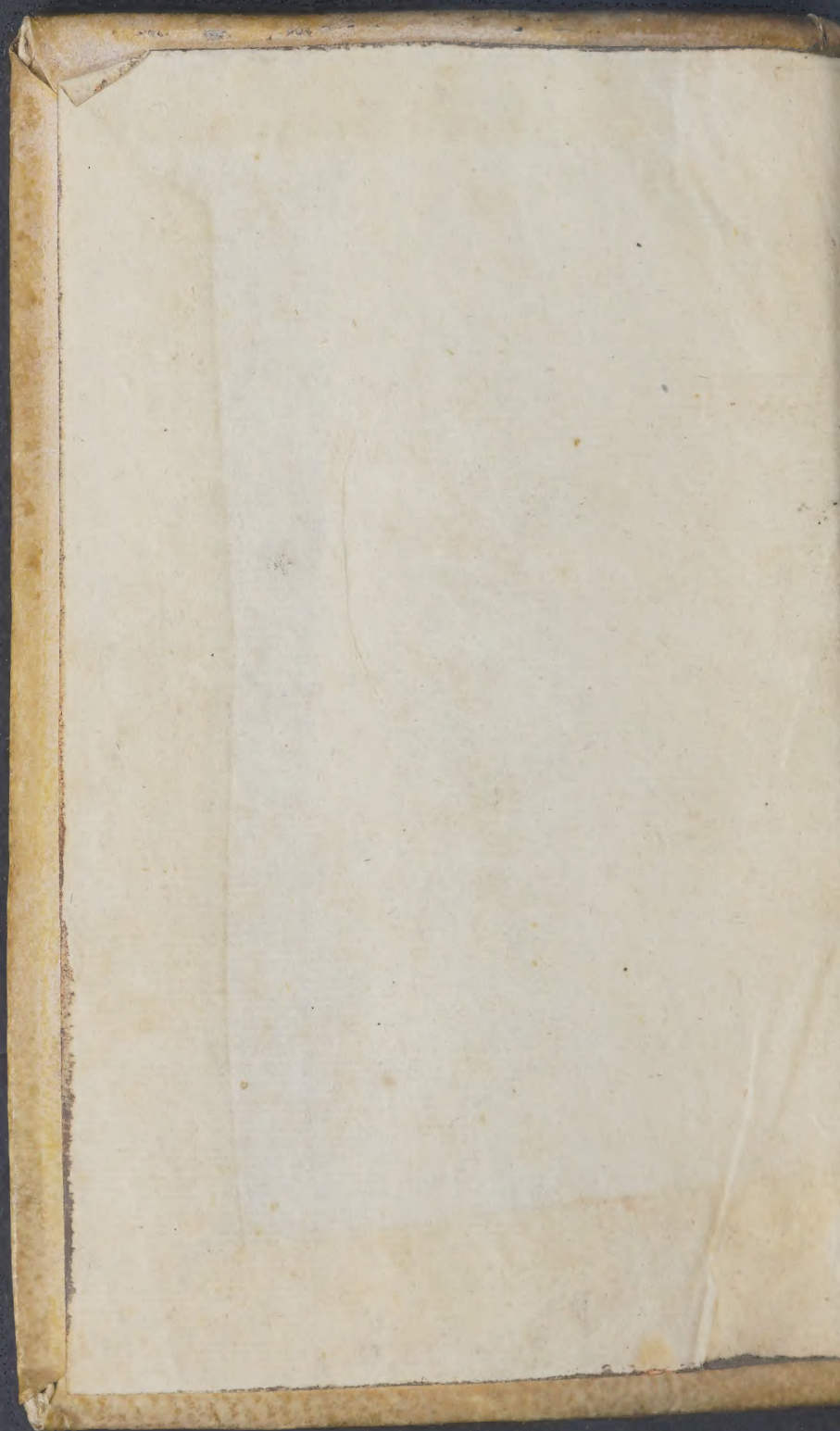

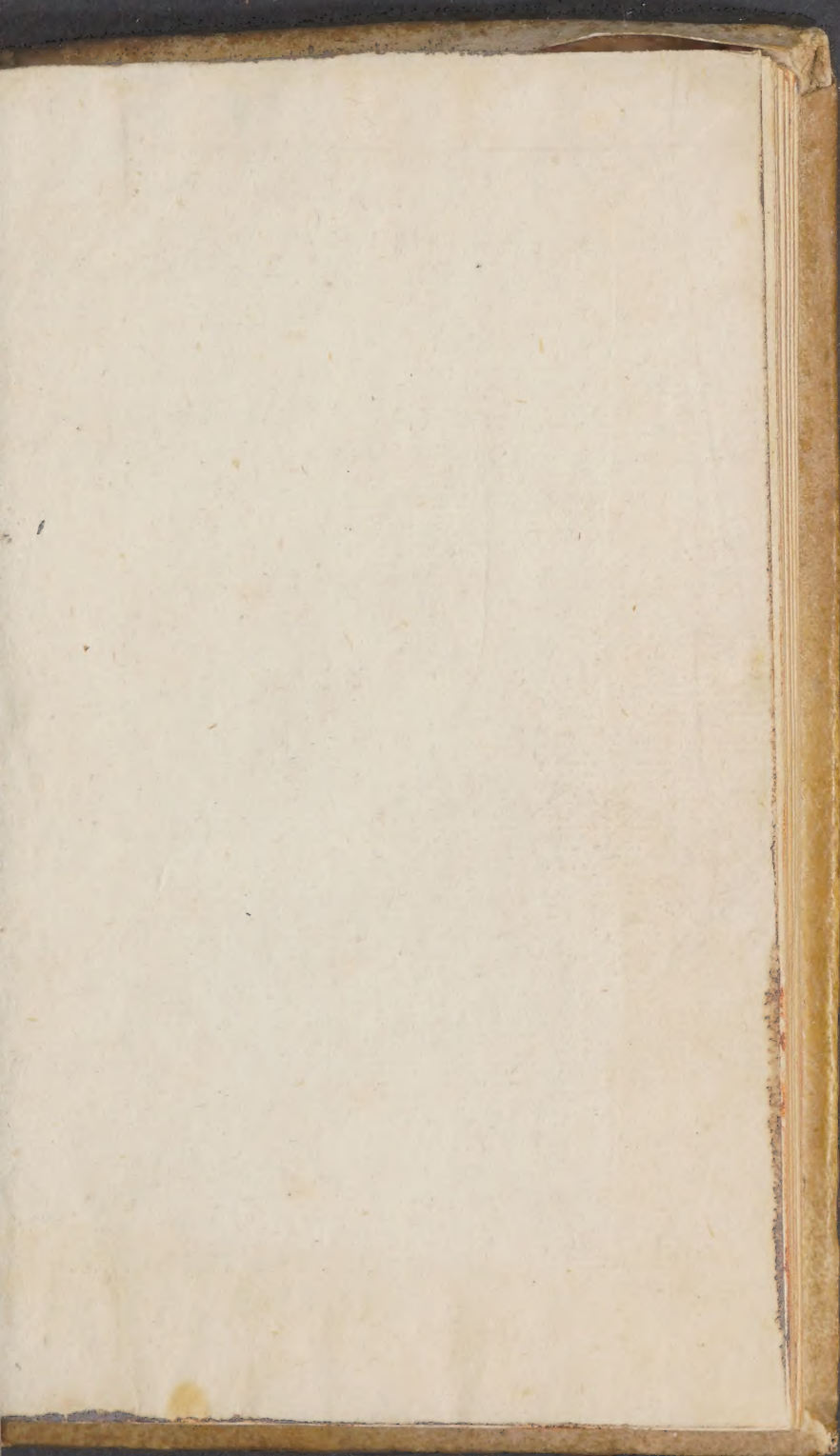

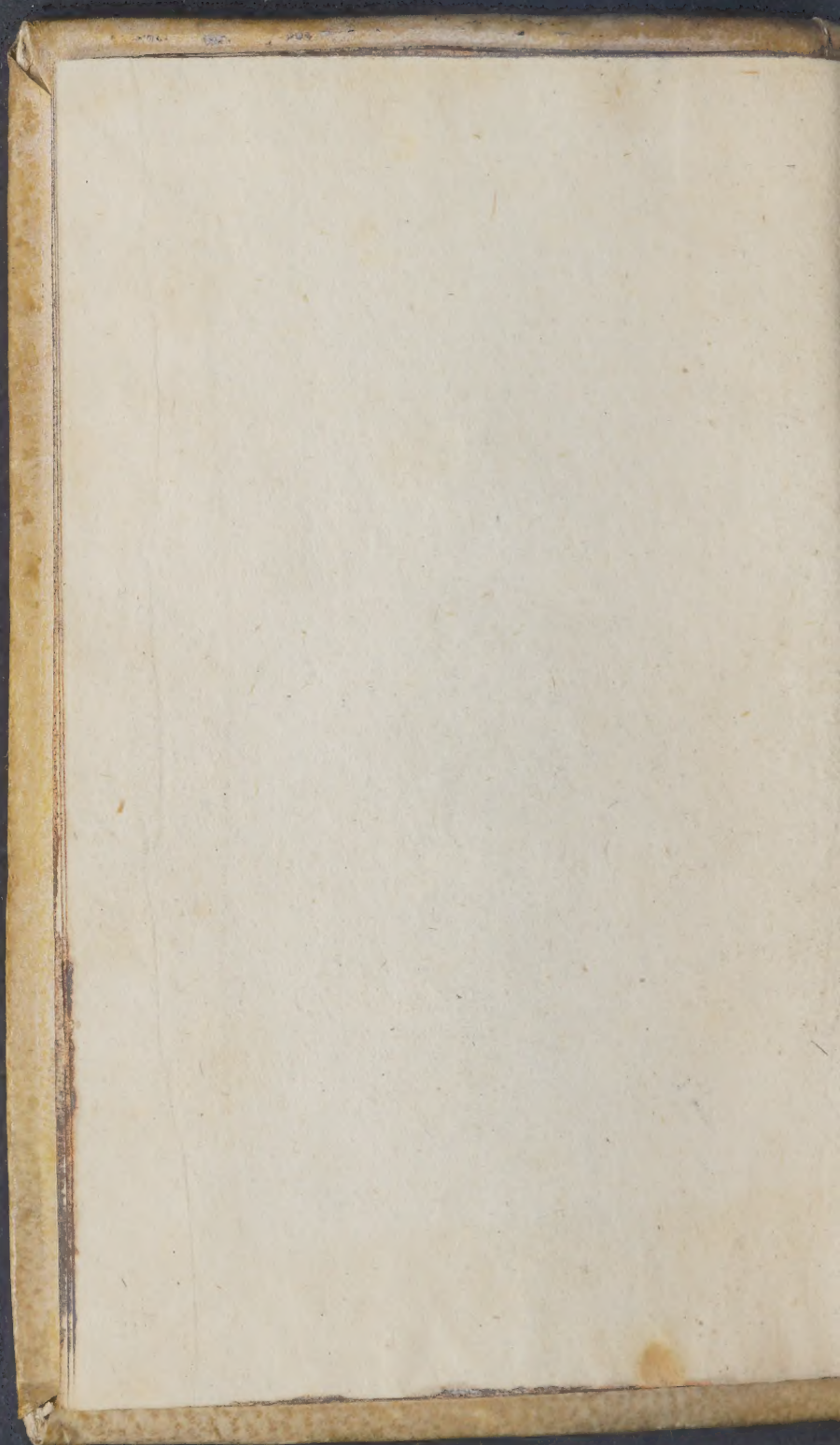

NEDERLANTSCH E
ANTIQUITEYTEN

met de bekeeringhe van eenighe der
felue landen tot het kersten ghelooue, .

D E V R

S. WILLIBRORDVS , Apostel van
Hollant, Zeelant, Sticht van Vtrecht, Ouer-ijssel,
ende Vrijslant, met oock eenighe deelen
van Gelderlant , Cleue, Gulick, Bra-
bands ende Vlaenderen.

T H A N T V V E R P E N ,

By GASPAR BELLERVS, in den
gulden Arent in de Camerstraet. 1613.
Met Privilegie.

A E N D E

E D E L E,

VVYSE, GHELEERDE,
DEVCHTSAME ENDE
seer Eerweerdige Heeren, mijne
Heeren de Borghemeesteren
ende Schepenen vande wijt-
vermaerde Stadt van
Antwerpen.

DELE Eerweerdighe Heeren, het is nu ontrent seuen iaeren gheleden, dat ick gheschreuen hebbe, ende aen den Coninck van groot BRITANNIEN gedediceert een Boeck van Antiquiteiten, aengaende de Engelsche natie, daer inne betoonende, hoe sy meestendeel van Nederduytschen ghesproten sijn, hoe sy gecomen zijnde int herwaertste ende beste deel van groot BRITANNIEN, hebben het kersten gelooue aldaer aenghenomen, ende het selue deel ENGHELANDT ghenoeemt.

In de welcke Historie, aengesien dat daer veel dinge in sijn, dese landen ende de inwoonders der selue aengaende, soo heb ick goet gevonden een Extract daer van te maecten, ende daer by noch enige dingen te voeghen, die oock eygentlijcken dese landen sijn aengaende, gelijk de bekeeringhe van eenighe der seluer landen tot het kerstenghelooe, daer het lant van RYAN (in het welcke dese Stadt van ANTVERPEN ghelegen is) moet mede gerekent worden. Welck gebenedijt werck is aengevangen ende volbrocht geweest deur den Heyligen WILLIBRORDVS, met recht ghenoeemt DEN APOSTEL VANDE STADT VAN ANTVERPEN, soo wel als van eenighe andere Steden ende Prouincien van dese Nederlanden.

Dit heb ick willentoeschrijuen ende dediceren uwe Eerweerdigheden die weerdige Magistraet vā dese vermaerde schoone Stadt, wiens schoonheyt ende vermaertheyt vermeerdert wordt deur t'gouuernement van soo Godvruchtighe ende wel-geleerde Magistraet, ende die in verscheiden vremde talen soo gheverseert ende prompt is, als in geene Stadt in andere landen mach gevonden worden. Van wiens deughde men te recht mach seggē, dat gelijk den palm-boom

boom gesien wordt hooger ende rechter op te wassen, als op hen eenigh swaer ghewicht gheleyt wordt om hē neder te houden ende te verdrucken, alsoo hebben ooc de deughden van V.E. meer inghesien ende geobserveert geweest zedert den tijt dat de lasten der leugenachtighe ende saemroouende libellen sijn ghestroyt gheweest om die te verdonckeren.

Ende aengesien dat onder V.E. andere deughden, de liefde tot de wetenschap van oude gheschiedenissen het minste niet en is, soo en can ick niet getwyfelē oft de memorien der Antiquiteyten, v eygen vaderlandt ende d'eerste kennisse Christi aengaende, en sullen van V.E. oock gheacht worden.

Het sal dan V.E. belieuen dit compēdieus ende cort verhael, daer sulcks in begrepen staet, te willen accepteren, ende patroniseren, waer deur ick des te meer tot den dienst van V.E. sal altoos verobligeert sijn.

Wt Antwerpen den 10. Augusti 1613.

V. E.

seer dienst-vvillighen

RICHARDVS VERSTEGANVS.

D'inhout vande Capittelen.

HET I. CAPITTEL.

VVaerinne vvort getoont dat alle de Nederlanden, die geheel plat ende effen ligghen sonder Heuuelen ofte Bergen, zijn in langhe voorleden tyden Zee ghevveelt.

HET II. CAPITTEL.

Verclaréde deur vvat oorfaecke dat de zee van dese landen ontrocken is, vvaer deur dat sy landen ghevvdorden zijn.

HET III. CAPITTEL.

Tracterende hoe de Engelsche natie meest van Nederduytschen ghesproten is, ende in groot *Britannien* gecomé zijnde, heeft daer het kersten gelooue aengenomen, ende het selue ghelooue daer naer in de landen ghebrocht, van daer sy ghecomen vvas.

HET IIII. CAPITTEL.

Inhoudende hoe S. *VVillibrordus* het kersten ghelooue in eenige van dese landen heeft gepreeft, ende de heydensche invvoóders daer toe bekeert.

HET V. CAPITTEL.

VVaerinne het leuen van S. *VVillibrordus*, met eenighe van zijn medehulpers int cort verhaelt vvort, mitlgaders d'ouergesette copye van zijnen Testamente.

HET VI. CAPITTEL.

Beclagende, dat het gelooue d'vvelc S. *VVillibrordus* in dese Nederlanden gheplant heeft, naer dat het negéhondert iaré geduert hadde, is comen beschuldicht te vvordé het oprechte kersten ghelooue niet te vvesen, ende hoe datmen vveten mach oft dese beschuldighe te recht ghefondeert is, oft niet.

I N V. N.

RICHARDI VERSTEGANI
ANTIQUITATES BELGICAS
EPIGRAMMA.

FLANDRIA ubi nunc est, & ubi BRABAN-
TIA, quondam

Ingenti latuit terra sub Oceano:

Sed rupto obstanti disfluxit littore pontus,

Effectumq³ solum est, quod fuit antè salum.

Cultiores habuit lunatis Saxones armis,

Ducimus vnde genus Cimbrica posteritas.

Talia dum memoras, sacris vix cognita priscis,

Atque ex antiquis eruta Cimmericis,

BELGIA, Te, meritò vocitat RICHARDUS
parentem,

Quod veris populum reddis originibus.

Sed dum, quæ docuit WIL' BROEDVS dogma-
ta pandis,

Et patet antiquæ Religionis honos,

Stat dubius Lector, tacitq³ in mente reuoluit,

Te vocet Historicum, num magè θαυρολογον.

PAVLLVS, GASP. F., SCHUR-
MANNVS I. C.

Nederlantsch dicht des Auteurs.

Sittende onlancks in swaer ghedachten/
De groote confusie van de ghene i'aen-
schouwen

Die d'oude religie nu ter tijt verachten/
En sojten van secten wt hun seluen bouwē.
My docht dat hem S. VVillibrordus ver-
toonde,
Claghende datmen hem soo qualijck loonde.

Het ghelooue te verachten dat hy heeft
gheprecht/
En is dat niet zijnen arbejt versmaden?
Teghen Godt/natuere ende reden streckt
Ondancbaer te zijn van groote weldaden.
Nochtans op verbetering hy hem betroude,
Aenliende zijn Kerck die men nu herboude.

R. V.

HET I. CAPITTEL.

VVaerinne wordt ghetoont dat alle de Nederlanden, die gheheel plat ende effen ligghen sonder Heuuelen ofte Berghen, sijn in lange voorleden tyden Zee gheweest.

De leeghste Nederlanden sijn sonder twijfel in langhe voorleden tijden gheen landen gheweest/maer water ende zee / nochtans niet de diepte van de zee/ maer de vlakke met wae-

ter ouerdeckt / ende dat niet alleenlyck voor de sijnbloet ofte diluue / maer oock nae / ende zedert dien tijt. Dat dese landen zee sijn gheweest / daer sijn verscheiden probatien / maer de principaelste dat is de groote leeghte van eenighe van de teghenwoordighe deelen/ die aen de zee sijn paelen

Nederlantſche

2

paellende/ghelijck Zeelandt, Hollandt, ende eenighe deelen van Vlaenderen ende Brabant, alwaer ſoonen inde wepen is wandelende men mach dickmaels ſien als het hooch water is/dat het water veel hooger is/als het landt: iae men ſiet oock de kiel en ofte bodemen van de ſchepen van onder ſoo ſp lanckx de duynen ofte dijcken zijn ſeylende: ende deur het deurbzeken van de duynen ofte ſandtbergen/ de welke de opwerpinghe der zee van langher tydt ghemaeckt ende gherauſeert heeft/ ofte de dijcken die deur arbeydt van menſchen ghemaeckt zijn gewerſt/ ſp mochten lichtelijck van landt wederomme tot zee verandert weſen/ ende dat dit oock gheſchieden can/ wordt betuycht deur de gheduerighe vzeſe die de inwoonders der ſelue plaetſen onderwoypen zijn / want de groote tempelſten ende ſprinckbloeden hunkiedens dickmaels te verſtaen gheuen / dat de zee haere actie op hun gheleende woonplaetſen blyft noch pretenderende/ veel exempelē ſoude men connen booytſezinghen van de groote ſchaden / die deſe landen deur de zee in boozgaende tyden gheleden hebben / maer eenighe ſullen hier toe ghenoechſaemelijck dienen.

Wp beuinden dat de Venen ende de Gothen int iaer ons Heeren 758. hier teghen verſien hebben / ende veel arbeyts hebben ghedaen om de Eylanden van Zeelandt van de ouerbloedinghe der zee te bezyen/ deur de dyckagien ende indypinghe van houe ppien als het leeghe water was/ wende

Antiquiteyten.

3

sende soo voorzichtig/ dat sy albereerst een-
nighe heuvelen ofte berghen gingen maec-
ken/tot de welcke sy mochtē hun toevlucht
hebben om hun te salueren / als hun de zee
soude willen ouervallen / welcke berghen
men noch hedēs daerhs in d' Eplandt van
V Valkeren aenschouwen mach/ ende aen-
gaende de exempelē van de groote inun-
datien die naederhandt gheschiet zijn / een
van de alderiammerlijeste is gheweest het
verdryncken ende ondergaen van het landt
tusschen Sinte Geertruydenberch ende Dor-
drecht , daerop ghelegghen zijn gheweest
tweentseuentic Dorpen ofte Brochien/
het welck gheschieden in de maent van No-
uember int iaer ons Heeren 1422.

Hubertus Thomas, een man met schoone
gauen begaest/ die den principaelsten Se-
cretaris is gheweest van Fredericus Pals-
graue vanden Ryne ende Keurvorst/sept in
sijn beschrypinge van het lant van Luyck,
dat de zee heeft eertijts haeren streeck ghe-
hadt tot aen de mueren van de Stadt van
Tongeren, die nu ter tydt wel dertich mij-
len van de zee ghelegghen is/ het welcke een
breinde opinie voor Lodouicus Guicciardi-
nus schijnt te wesen/wāt hy laet hem dunc-
ken dat Hubertus Thomas hem seluen seer
verabuseert heeft / niet teghestaende die
groote redenen die den seluen Hubertus
Thomas is brengende om het selue te beve-
stighen/ ende onder andere dat de pſere rin-
gen noch teghenwoordich daer te sien sijn/
daer eertijts de schepen aen vast ghemaect
waeren. Ich bekenne wel dat het meesten-

deel van Vlaenderen ende Brabandt dat effen
 plat ende sonder heuvelé ofte bergé is/
 is nu ter tijt soo hooge/ dat het gheen noodt
 van verdrinken en soude hebben / al waer
 het saecke dat de dijnen ofte dijcken aen de
 zeecusten van de leeghste Nederlandé deurghe-
 hraeuen waeren / want dese hooghe is
 deur de wassinghe der aerden met lanchheyt
 des tijts alsoo gecomen / als het water on-
 trocken is gheweest: ende men moet oock
 verstaen dat dese hooghe effen landen noydt
 en waeren de diepte der zee / dan de ondiep-
 ten: maer dat de zee noyt tot Tongeren toe
 is gheweest (ghelijck Guicciardinus teghens
 Hubertus Thomas wilt sustineren) dat is
 soo hy seyt/om dat Tongeré soo verre van
 zee ghelegghen is/ ende dat de zee en hadde
 noydt tot daer toe connen comen sonder de
 bederffenis van de landen die tusschen Ton-
 geren ende de zee ghelegen sijn/maer dese re-
 den en wederleet de reden van Hubertus
 Thomas niet/want ick bekenne dat sonder
 dusdanighe landen te bederuen de zee en
 heeft tot Tongeren toe niet connen comen/
 noch de schepen haeren streck in die diep-
 ste Canael connen vinden om daer te ghe-
 raecken/maer Guicciardinus schijnt sozphe
 ghedraegghen te hebben vooz de bederffen-
 nisse van de landen die doens gheen landen
 en waeren / maer alleenlijck vlachten met
 water ouerdeckt / die naederhandt landen
 gheworzen sijn. Oock en ran Guicciardi-
 nus gheene redenen gheuen waer toe dat
 de yssere ringhen souden gedient hebben / ist
 saecke datse tot het vasthouden van sche-
 pen

Antiquiteyten.

pen niet ghedient en hebben/de traditie of-
te ouerleueringhe van langhe vervolghen-
de tyden is het selfste oock approuberende/
ende aengaende de hooghe effen landen die
Guicciardinus meynt niet te hebben connen
de zee subiect zijn/het is een saecke die seker
is/ dat de effenheyt van dese landen nie-
mers af en heeft connen comen/dan alleen-
lijck van water/ want de oorsaeck van alle
effen landen is sonder eenighen twyfel het
water gheweest daer sy mede eertyts ouer-
deet waeren / de welcke ontrocken sijnde/
soo heeft de Sonne ende de lochte de mod-
der ghedroocht/ ende bycans soo effen lant
daer van ghemaect als het te vozen effen
water was / het welck sonder twyfel de
oorsaeck eertyts gheweest is van de groote
effenheyt van de wepen outrent Viluoor-
den gheleghen / die het ouerbloepen van de
Sinnue onderworpen zijn/ende insghelijck
van andere wepen die deur versche ouer-
bloepende wateren tot alsulke effenheyt
ghecomen zijn. Maer de effen landen/die
deur de zee tot hun effenheyt gecomen zijn/
zijn ooc santachtich/ dat sy noch daer deur
roonen hun voorgaende natuere te behou-
den/ die eerst gewassen is wt de oevers van
de zee: Maer een van de principaelste rede-
nen om dit noch breeder te betoonen ende
beuestighen is/ dat int grauen inder eerden
een oft twee vademen diep / op eenighe
plaetsen meer/op eenighe plaetsen min/soo
bintmen ontallijcke schelpen / ende alte-
mits oock eenighe groote beenen van vis-
schen. Oock de potbackers van Antwerpē
20 3 binden

binden dickmaels in hun pot-erde/princp-
palijcken onder de ghene die van daer on-
treut ghegrauen is / de tonghen van Her-
ders (een soorte van visschen die nu ter tijt
ontrent Ziericzee ende andere plaetsen
van Zeelandt gheuanghen worden) die tot
steen soo hert als hepen verandert zijn / de
welcke visschen in geene soete wateren hun
seluen zijn houdende : Dit schijndt seer
vremdt in de natuere te wesen/maer te min
vremdt om dat de natuere in hare veran-
deringhe van andere substantien tot
steen / dierghelijcke wonder wercken is
doende.

Het is wel waer datmen in eenighe ef-
sen plaetsen van Brabant ende oock elders/
soo men inder eerden gegrauen heeft / vuer-
ren-boomen heeft gevonden/ende die oock
ghemeynlijck ligghende met de wortelen
int Zuidtwesten / ende de soppen naer het
Noordtoosten/maer men can niet presume-
ren dat dese boomen opt in de Nederlan-
den ghegroeyt hebben / aengesien dat de lee-
ghe Nederlanden sulcke boomen niet ghe-
meynlijck voort en vzenghen / het aert-
rijck soo het schijnt / daer toe niet wesende
beguaem / wantt dusdanighe boomen zijn
ghemeynlijck bevonden te wassen in coude
berghachtighe plaetsen / gelijk in hoogh-
Duyslandt onder de berghen ghelegghen
aen den Rijn ende elders / ende dese boo-
men in den tijdt van de Wiluue moghen
van hooger landen herwaerdt ouer deure
de cracht ende loop der wateren ghebreuen
zijn/ende inde saerchte modder / oft water-
achtich

achtich sauel ligghen sincken/ eer dat het
hert ende drooghe landt gheworden is.

Ick weet oock wel dat daer eenige soor-
ten van schelpen in de Wynghaerden van
Champagne in Vranckryck ghevonden sijn/
daer het nochtans gheen effen ofte leeghe
lant en is/ maer hier van en cannen niet
anders iuditeren/ dan dat deur de groote
heroerte ende opworpinge der wateren/ soo
sijn sy van andere landen aldaer voort
ghedreuen geweest/ inden tijt van de Dilu-
wie/ by alsoo verre dat sy zee schelpen sijn/
ende niet van eenighe soorte van de ghene
die in grachten ende beken van versche ofte
soete wateren wassen/ want niemant en can
hem laeten voorstaen / dat de zee opt tot
aen Champagne ghestreckt heeft/ dat hoo-
ghe ende heuvelachtich landt is ende verre
van de zee gheleghen. Oock en sijn de lan-
den tusschen Champagne ende de zee ghele-
gen niet leeghe ende effen / maer hoage ende
heuvelachtich. Dese schelpen en liggen oock
niet diep in der aerde/ maer alleenlijck wor-
den hier ende daer altemets op het landt
ghevonden / maer de schelpen die in eeni-
ghe van dese effen Nederlanden ghebon-
den sijn/ die sijn in sulcke ontalliche menich-
te/ dat sy ligghen met gheheele laeghen ofte
streecken lanchs henen diep onder der eer-
den/ onder de welke worden oock altemets
de ribben ende rugge beenen van seer groo-
te vischen ghevonden/ ende men seyt dat
daer eertpts anchors van schepen in de
Kempen onder der eerden sijn ghevonden
gheweest.

Het is oock te noteren / dat als men de
 vermaerde waterwaert van Brueffel af
 tot aen de reuier vanden Rupel by VVille-
 broeck ghegrauen heeft/het welck begoft is
 gheweest int iaer ons Heeren 1550. ende
 voleyndt int iaer ons Heeren 1561. soo
 heeftmen onder ander dingen ghevonden
 de gherijnte van een zee-Olyphant/ daer
 noch het hooft af te Brueffel in wesen is/ en-
 de eenighe andere deelen op andere plaet-
 sen: men moet oock noteren/ dat als is het
 saecke dat als men graeft in de effen plaet-
 sen van Brabant ende Vlaenderen soo groo-
 te menichte van zee-schelpen ghevonden
 worden/ ende als men is grauende in Hol-
 landt ende Zeelandt, dat men dan gheene on-
 der der eerden en vint/ maer alleenlic vint-
 men die bloot ligghende aen de strang ofte
 oeuert vander zee/ vande welcke den Keiser
 Caligula dede sijn soldaeten veel op raepen/
 om met hun te Roomen te draegen / om
 daer in het Capitolium te presenteren in
 teecken van triumphhe/ als hebbende eenē
 roof ghehaeldt wt de duytsche zee/maer de
 redene waeromme dese schelpen soo wel
 onder der eerden in Hollandt ende Zeelandt
 als in Brabant ende Vlaenderen niet ghe-
 vonden en sijn/ dat is om dat in die langhe
 voorleden tijden / dat alle dese landen zee
 sijn gheweest/soo sijn de plaetsen daer Hol-
 landt ende Zeelandt nu is de diepten van
 der see gheweest/ ende het effen landt van
 Brabant ende Vlaenderen is ghewerst de
 blachte;ende op de blachte der zee ende niet
 in de diepten worden dese schelp-drae-
 ghende

ghende visschen ghevonden/die hun altoos
houden op alsulcke hun natuerlycke plaets-
sen/ende men can niet gepepsen dan dat den
zee-*Oliphant*/ daer het ghy inte af geuon-
den is gheweest int graeven vande *Vaert*
van *Brussel*, soo vooz gheseyt is / hem sel-
uen aldaer op de blackte verstranght heeft/
int vluchten ofte wechloopen van eenighe
andere groote visschen/ ghelyck men dick-
maels geobserueert heeft/ dat dese visschen
van malcanderen verdrueuen ende veriaecht
worden/ende hun vluchten in reuieren/ ofte
blackten/soo verre te lantwaerts op maec-
ken als sy connen / daer sy oock dickmaels
comen te verstranghen ende gheuanghen
te worden. Ende desen zee-*Oliphant* deur
sulcken oorsaecke verstranght zynde / is in
de saechte waterachtrighe aerde ofte mod-
der ghesoncken / die naederhandt deur de
ontreckinghe der waeteren is landt ghe-
worden / ende den zee-*Oliphant* soo diep
daer onder ghevonden / al oft hy daer on-
der ghegrauen hadde gheweest.

De effen ende platte deelen der Nederlan-
den aldus getoont hier voortijts zee te heb-
ben geweest/ het can nu oock getoont zyn/
dat die zee sijn geweest soo wel na als vooz
de sintbloete ofte groote diluue /inden tijt
van *Noe*. het welck bliicken mach aen den
cleppen tijt dat desen bloet ofte diluue ghe-
duert heeft/om dat in soo costen tijt alsulc-
ken ontallijcken hoop schelp-visschen en
costen niet ghegroepen ende wassen tot al-
sulcke groote ende dichte/ want eenige van
dese schelpen wel twelf duymen in de rom-

de hebben/ende bycrans eenen haluen duym
dichte/ende daeromme moesten sy noodt-
saeckelijck een langher tijt hebben gehad
om te wassen. Een andere reden dat noch
meerder is / is dat de Diluue gheen oorz-
saeck en cost ghezijn om eenighe plaetsen
landt te maecten / die te vozen hadden zee
gheweest / maer eer veel plaetsen zee/ die te
vozen landt hadden gheweest.

HET II. CAPITTEL.

Verclarende deur wat oorsaecke dat de
zee van dese landen ontrocken is,
waer deur dat sy landen ghewor-
den zijn.

Dat wat maniere ende forme dat
het den almoghenden Godt be-
lieft heeft in het schepsel ofte be-
ghinsel der weereldt de zee van
het landt te schepden / is ons ge-
heelijck onbekent/ maer gheheel onschijne-
lijck is / dat daer eenighe eplanden booz de
diluuie gheweest zijn / ende soo veel mach
oock verstaen worden wt de woorden der
heplighe Schrifture / Genes. 1. Dixit verd
Deus: congregentur aquæ quæ sub cælo sunt,
in locum vnum, & appareat arida: Et fa-
ctum est ita. Et vocauit Deus aridam, ter-
ram, congregationesque aquarum appellauit
maria. Dat is; Ende Godt sprack die vva-
teren

teren die onder den Hemel zijn **Ket verga-**
dert vvorden op een bysondere stede, dat-
 men dat drooghe sie, ende het gheschiede al-
 soo, ende Godt noemde die drooghe plaetse
 aerde, & die vergaderinghe des vvaters noē-
 de hy de zee. **Waer wt het blijktt dat de**
waeteren te saemen by een op haere eyghen
plaetse vergaedert waren/ ende daeromme
en hadden sy geenen inganck ofte deurloop
tusschen de landen / waer wt het volcht dat
daer gheene eylanden en waeren voor de
diluuie ofte suutbloedt / maer deur den
grooten en generalen inganck der wateren/
soo zijn daer sonder twyfel veel eylanden
ghetomen.

Het is oock blijckelijck wt de Heplighe
Schryftuere/ dat sedert den tyt van de dilu-
uie eenighe veranderinghe van zee ende
landt oock gheschiet zijn / want de schrif-
tuere sprekende van het comen te saemen
van eenighe Coninghen seyt alsoo: Gen. 14.
Omnes hi conuenerunt in vallem syluestre,
quæ nunc est mare salis. Dat is: Dese qua-
men altesamen in dat vvoeftē dal, daer nu
de soute zee is. Waer deur het blijktt dat de
selue valep ofte dal die in den tyt van Abra-
ham een woestijne was/ was nu inden tydt
van Moyse (die dit schreef) de soute zee ghe-
worden / Plinius betuycht dat het somwyl-
len gheschiedt is datter eylanden sijn ver-
droncken/ ende van de zee verslindt geweest/
ende dat op andere tyden eenighe eylanden
hebben haer wt der zee ghetoot / daer sy
nopt te voren sijn ghesien geweest / ende sijn
alsoo voort eylanden ghebleuen/ende dat-
men

men inſghelijckx oock heeft gheſien dat andere eplanden/ nae by het vaſt landt gheleghe-
 ghen zijnde/ hebben hun daeraen ghehecht/
 ende ſijn daermede vaſt-landt gheworden/
 ende ter contrarien ſoo ſijn daer oock ſtuc-
 ken ende deelen des vaſt-lants afgeseheurt
 ende eplanden gheworden / vande welke
 Plinius in ſijne natuerlijke hiſtorie gheeft
 ons de exempelen ende redenen . Ouidius
 ſchrijft oock/ dat hy landt geſien heeft daer
 te vozen zee hadde gheweest / ende zee daer
 eertijts landt gheweest is / veel exempelen
 mocht-men daer van voortz brengen/ en-
 de de plaetſen toonen daer de zee het landt
 ouerwonnen heeft/ ende wederomme daer
 het landt de zee heeft doen wijcken/ de wel-
 ke exempelen mochten alleenlijck dienen
 om te betoonen dat het een ghewoonlijcke
 ſaecte is / dat de limiten ende paelen der
 maritime ofte zee aenligghende landen ſijn
 onderworpen ende ſubieect alſulcke altera-
 tien ende veranderinghen.

Tot onſen propoſte dan naerder te co-
 men/ ſoo moeten wy weten dat het eplandt
 van Albion daer Enghelandt een deel af is/
 heeft eertijts met Gallia in Vrancrijck ghe-
 noemt aenghehecht gheweest / ende dit is
 oock d'opinie geweest van verſcheyden Au-
 theuren / ghelijck van Antonius Volſcus,
 Dominicus Marius Niger, Seruius Honora-
 tus, Thomas Morus, ende meer andere/ ghe-
 lijck oock den onlanckx franſchen Poet
 Bartas , maer deſe autheuren ſchijnen eer
 d'opinie d'een van d'ander te volghen/ dan
 te arbeypden de redenen te vinden dat
 het

het voorszeker alsoo gheweest is / de welcke redenen wy sullen nu hier gaen ondersoeken.

Het ghene dat de meeste apparencie geeft van dese oude coniunctie / ofte aenhechtin-
ghe van dese landen te saemen / dat is de na-
gheleghentheyt van Enghelandt ende Vranc-
rijck, tusschen de Berghen van Doeueren in
Enghelandt, ende dierghelycke berghen ge-
legghen rechts daer teghen ouer by Bolon-
nien in Vrancrijck, want van Doeueren tot
Calis en is het naefte landt niet / ende soo en
sijn oock de zeecusten van dese twee plaets-
sen malcanderen niet ghelyck / want de cus-
te van Doeueren vertoont haer tot het zee-
vaerende volck al van hooghe ende witte
krpt-berghen / ende de custe van Calis leege
ende gheheel santachtich. Dese berghen soo
van Enghelandt soo van Vrancrijck liggen
de recht d'een teghen ouer d'ander / soo voorsz-
ghesept is / te weten die van Doeueren, ende
die by Bolonien, sijn iuste alle beyde van
eender ghedaente ende materie / dat is alleg-
van witte krpt / ghemengt met flint-steen
oft vier-kepen / de syden van alle beyde aen
de zee ligghende en sijn niet van langher
handt ter zee-waerts neder-dalende / maer
gheheel recht af / ghelyck eenen muur op-
gaende / als wesende afghelouen ofte af-
ghebroken / van meer van die selue materie
die daer eertijts aen gheweest is / ende alle
beyde dese syden toebehoort heeft. Het is
oock te noteren / dat de lenghde van dese
krpt-berghen op d'eene syde correspondeert
ende accordeert met de lengde van dierghelycke

lycke kryptberghen ouer d'ander syde ofte geheel na by/elic hen streckende in de lengde ontrent twee nederlantsche mylen/ ende de distantie ofte wyde van de zee tusschen beyden (soo eenighe experte schippers asfirmeren) niet wesende ouer de seuen nederlantsche mylen. Zoo sijn dit dan groote argumenten ende redenen van een coniunctie ofte aenbuginghe in lange voorleeden tyden/van d'een van dese landen aen d'ander/waer deur dat de menschen te lande ghegaen hebben ouer eenen Ithmus ofte brugge van eerde/de welcke aenhechtinghe van dese landen in maniere van een eerde brugge mocht wesen/gelyck hier voor ghe-noteert is/ontrent twee nederlantsche mylen in de breedte/ende seuen in de lengde/oste daer ontrent:waer deur Enghelandt oft het eylandt van Albion geen eylandt doens en was/maer alleelijck als een Peninsula wesende aldus aen de terra-firma oft vastlâdt aenghehecht.

Om nu dit noch meer apparêt te maechen soo moeten wy dese Maxime cōsenteren dat daer niet ghebroken en is, oft het heeft heel ghevveest,want al is het saecke dat de natuer sommighe tyden teghens haer eyghen meyninghe eenighe erreuren doet/ als altemets te veel ende altemets te wepnich doende/nochtans en brenghet sy niet voort/ dat afghescheyden ofte ghebroken is van de reste van het geheel daer het aen behoort. Want wat ghescheyden ofte afghebroken is dat gheschiet naederhandt/ door eenigen toeval ofte accident. Zoo moet-men dan gheloouen dat den Almachtighen Godt

deoor.

de oorsaekke ende autheur der natuere in
 het schepsel der weerelt en heeft gheen deel
 van syn werck onvolmaecht ofte ghebro-
 ken ghelaeten/ Maer het is seer blyckelyck
 dat dese kryptberghen (niet deur Godt ofte
 de natuere in het eerste soo gheschaepen
 sijnde) hun seluen toonen afgebroken ende
 gheschepten te sijn / iae al oft sy recht af
 ghesteken waeren/ ende dat oock niet van
 binnen oft te landt-waerts/ maer van buy-
 ten / teghen de vlacke zee/ want binnen
 slants gaen de bergen van langher handt
 op ende af/ ghedeckt sijnde met gars ende
 andere gewas/ daer de schapen ende andere
 dieren haere voetsel sijn afnemende/ maer
 ter contrarien dese afgebroken berghen
 aen de zee hun heel bloot ende sonder gewas
 toonen/ ende als gheheel recht afgebroken
 van boue tot verieden toe. Ende dese afghe-
 broken berghen van Enghelandt toonen
 de selue forme ende ghedaente teghens dier-
 ghelijcke van Vrancrijck, die recht tegē hun
 ouer responderen: wesende alle beyde van
 een ghelijcke materie ende couleur/ soo oock
 vore ghesepdt is/ waer deur het volcht dat
 sy eertijds te samen in een substantie aen
 malcanderen gheboecht sijn gheweest.

Dat nu dese coniunctie ofte vereeninghe
 van dese twee landen te saemen noch ghe-
 bleuen ende gheduert heeft sedert den sint-
 bloet oft diluue / ende dat die deurbrekin-
 ge van der zee ofte scheypsel van dese landen/
 deur den sintbloet niet geauwert en is ghe-
 weest/ dat rannen deur verscherpen rede-
 nen proberen/ maer de meeste ende appa-
 rentste

rentste reden hier toe dienende is ghelegghen in het ondersoecken hoe ende deur wat middel dat dese nederlanden die zee sijn gheweest sijn daer naer landt geworden/ want dit en heeft niet connen geschieden sonder eenighe seer groote ende merckelijcke oorsaecke: maer waer het saeck dat dese vrage alleenlijck van de leeghste deelen van Nederlandt waer aengaende / als Hollandt, Zeelandt, &c. De welcke deur de inundatie der zee (als voor gheseyt is) mochten lichtelijck verdroncken worden ende wederomme zee ghemaect sijn/ soo mocht men daer op ghemackelijck antwoorde met de voorgaende reden / dat de zee dickmaels op een plaetse wint ende op een ander plaetse verliest/maer sprekende van de deele van Brabant ende Vlaenderen, die eertijts zee sijn gheweest/ ende niet en connen deur eenighe inundatie wederomme zee worden/dit verespicht datmen daer toe een andere sekere reden soude bewijzen: ende dat is de groote ende merckelijcke oorsaeck dat ghecomen is deur het deur-breken van de zee / deur den voors. Isthmus van krijt ende vierkepē/ die ghelijck eenē dijck deur de zee is ghelopen van Enghelant tot aē Vranckerijck, ende heeft dese twee landen te saemen aen een gehecht/deur welcken middel de zee bindende eenen nieuwen streeck is van dese blackten ontrocken / waer deur dat sy verdrooght ende landt gheworden sijn/ghelijck wy deur experientie dickmaels sien dat marescagien ende waterachtighe plaetsen lichtelijck verdrooghen/ als men het water daer van ontrocken

trecken cā/ om naer eenighe meer der leegh-
de synē cours ende loop te hebbē/ want wy
moeten verstaen dat de zee aen de west syde
van desen Ithmus wat leegher synde dan
aen de Oost-syde/ d'oorfaecke ende effect is
waer deur des te lichtelijcker de voors.
nutreckinghe van water ghecauseert is ge-
weest.

Dat de zee aen de weste syde vanden sel-
uen Ithmus leegher is gheweest dan aen de
Oost syde/ rammien seer wel ordeelen aen de
groote blacten ende ondiepten die noch ter
tyt syn liggende op de custen van Enghelāde
ende oock van Vlaenderen/ dat de bujten-
ste of is ooste syde van desen Ithmus ghe-
weest is/ daer ter contrarien gheene sulcke
blacten binen het Canael tusschen Enghe-
landt ende Vrancrijck (dat eertyts de weste
syde van desen Ithmus is gheweest) te vin-
den en syn. De leeghde oock van de zee aen
de weste syde meer als aen de Ooste syde
wortt ghenoteert deur den teghenwoordi-
gen loop der zee/ want het bevonden ende
gheobserueert is/ dat het curraēt ofte loop
der zee noch hedens daeghs rasser is int
loopen den Canael af nae het westen/ dan
het is van het westen tot het Oosten/
eenighe oude zee-varende schippers heb-
bende dickmaels bevonden dat de voga-
gie corter is op ander halven dach seilen
van Hollandt naer Spanien, dan van
Spanien naer Hollandt. Dat de zee gemeen-
lijck op d'een syde leegher lert dan op d'an-
der syde/ daer het deur eenigen Ithmus ofte
inghde van landt gheschepden wordt/ dat
B worde

wordt gemerct en bebondē soo wel tussche
 Mare rubrum ende Mare mediterraneum,
 die oock ghescheyden sijn met een enghde
 van eerde/ want men bindt in de historien
 dat eenighe Coningen van Egypten hebben
 eertijts het selue willen deur graeuē/ maer
 hebben moeten laeten staen / deur breefe
 dat de roode zee ofte Mare rubrum soude
 hebben soo verdrooght gheweest/ datmen
 daer op niet en hadde connen vaeren/ maer
 eer daer ouer te landt reysen/niet als Moy-
 ses de kinderen van Israel dede daer deur
 gaen/ maer gaende op der eerden. Oock
 wordt het voorseker gheshouden/ dat Mare
 del zur in vvest. Indien veel hoogher leyt/
 als Mare Atlanticum, de welcke twee zeen
 ghescheyden worden deur de enghde des
 landts ghelegen tusschen Panama ende Nô-
 bre de Dios. Daer is noch een andere reden/
 om te proberen dat dese separatie ofte
 scheydinge van Enghelâdt ende Vrancrijk
 gheschiet soude hebben gheweest zedert de
 diluue / die oock wel considerabel is / en-
 de dat is/ dat den Patriarch Noe, heb-
 bende met hem binnen de Arcke alle
 soozten van ghedierten (waer van de reste
 buypen de Arcke sijnde waren alleghelyck
 verdroncken) heeft/ soode waeteren ver-
 gaen waeren / dese dieren doen wt gaen
 op het ghedrooghte landt / om de werelt
 wederommete doen vermenichfuldighen/
 wesende nu wt der Arcke/ soo hebben sy
 haer voortverspreint ouer de werelt/maer
 lāge daer naer en cost het niet gesijn/ eer dat
 den verblindenden wolf de goetheit sijnder
 natuer

natuere den mensche heeft kennelijck ghe-
maect/soo en heeft niemant (tē waer dat hy
bupten sijn verstandt waer) dese quaede
beesten willen gaen brenghen van d'eem
landt in d'ander/ hoe veel te minder die te
scheep gaen ouerbeuren wt het vast landt
in eenighe eplanden/ daer sy van seluen niet
ghecomē en costen/ wantmen heeft niemāt
noyt soo slecht gheweten/ die eenighe bos-
sen (al sijn sy nuin schadelijck) heeft willen
wt Enghelandt vueren in het eplandt van
V Vight, dat onder Enghelandt ghelegen is/
ende met een kleijn engde der zee daer van
ghescheypden. Maer Enghelandt (soo voren
gheseyt is) blyuende zedert dē sintbloet aer
Vranckrijck aenghehecht/soo sijn dese quae-
de dieren doens van seluer te lande ouer den
Iithmus daerinne ghegaen. Soude nu pe-
mane hier teghen willen allegeren/ dat het
kēnelijck is dat daer in Engelandt geen wol-
uen en sijn / soo mach hy weten dat daer
eertijts soo veel sijn geweest/ dat twee hā de
oude Britoësche Coningē eer de Engelsche
daer ghecomen sijn/ van de woluen (wesende
op de iacht) verslonden sijn geweest/ te wetē
Coninck Madan ende Coninck Mempricius;
want Enghelandt heeft veel woluen daerin-
ne ghehadt / ghelijck Schotlandt noch he-
dens daeghs heeft / dat met Engelandt vast
landt ofte terra firma is/ maer de woluen
sijn in Enghelandt vernielde gheweest deur
den middel die daer toe ghebruijckt is ghe-
weest / deur het beuel van den Engheleschen
Coninck Edger.

Ofc nu de scheuringhe ofte deurbreken

van desen Isthmus ofte eerden brugghe/ die
 d'een landt aen d'ander hechte ende d'een zee
 van dander schepde/gheromen is deur eeni-
 ghe eertbeuinge/(waer deur dat de zee eens
 begoft hebbende plaetse te vinden om
 deur te gheraken/heest het landt meer ende
 meer metter tijt afghespoelt/ ende de passa-
 gie soo groot ghemaect ghelyck die nu is.)
 Oft dat den Isthmus is deur de cracht ende
 arbeit van menschen deurghesteken / om
 hun meerder comoditeyt van de zeebaert/
 ofte dat sy het ghedaen hebben deur oor-
 saeck van Oorloghe/ om des te meer van
 vyanden bebrigt te syn/ dat moet geheel on-
 seker bliuen. Het is my ghenoech deur sul-
 ke claere redenen betoont te hebben/ dat
 dese landen in lange voorleden tijden alsoo
 aen een gheweest syn/ende dat deur de deur-
 brekinghe der selue/ de plaete ende effen
 Nederlanden, die te voren woonin-
 gen van visschen waren/de woo-
 ningen van menschen ende
 dieren sijn ghe-
 worden.

Het

HET III. CAPITTEL.

Tracterende hoe de Enghelsche natie meest van Nederduytschen ghesproten is, ende in groot *Britanien* ghecomen sijnde, heeft daer het kersten ghelooue aenghenomen, ende het selue ghelooue daer naer in de landen ghebrocht, van daer sy ghecomen was.

Et eylandt van Albion, het welck groote *Britannia* oock gheheeten wordt / nu ter tijt inhoudende *Engelant*, *Schorlant* ende *VVallie*, is veel hōdert iare voor Christus geboorte bewoont geweest van de oude *Brittoenen*, ende ontrēt dyp hōdert ende dertich iaeren voor ons Heeren gheboorte sijn de *Schotten* onder hunnē *Coninck Fergus* wt *Irlandt* in het noortste deel van dit eylandt comen woonē: Lang daer naer / te wetē ontrēt het iaer nae Christus gheboorte vier hondert veertich ende seuen / sijn de *Enghelsche* wt *VVestphalen*, *Vrieslandt*, *Hollandt*, ende de omliggende landen / soo eensdeels oock wt *Oost landt* / in het supde deel comen henne woon-plaetse maecken / maer in het westendeel gheheeten *VVallien*, blijft tot noch toe woonachtich de cleyne rest oft

ouerblijffel van de oude Britoenen/ dander
 deel van hunlieden hebben hunne woon-
 plaetse genomē in eē provincie van Vranc-
 rijck eertijds gheheeten Armorica, maer
 naederhandt nae hunlieden Britannien of-
 te cleyn Britannien hier toe ghedwonghen
 sijnde/ als hun de Enghelsche dede west-
 waerts wijcken/ om plaetse voor hunlieden
 in groot Britannien te maecten/ dese be-
 houden in Vrancrijck soo wel hunnen oude
 naem als hun oude tael / maer die van
 VVallien / sijnde de Enghelschen subiect/
 worden van hun walschmans gheheeten/
 ende niet Britoenen / alsoo hebben sy den
 naem van Britoeners verloren (den wel-
 ken noch / behouden die onder Vrankrijck
 schuylen/ maer hun oude taele die behoudē
 sy noch het welck van de Enghelsche ende
 Schotsche taelen soo different is/ als eent-
 ghe tael mach wesen/ ende daer sijn ver-
 scheyden redenen om te proberē dat dit de
 tale is die de Gaulle (geweeft sijnde de oude
 inwoonders van Vrankrijck) eertijts ghe-
 sproken hebben.

De Enghelsche soo sy eerst in groot
 Britanien ghecomen sijn / sijn gheheeten
 geweest Saxones ofte Saffens/ ende oock En-
 gelsche-Saffens, ende tot den dach van hedē
 worden sy van de Irschen in hun eyghen
 taele Saffens ghenoeemt / ende oock van
 die van VVallien in hun eyghen tale/ want
 den naem vā Engelsche is de Irsche spraec/
 ende de Britoensche-vvalsche spraec (die
 nochtans differeren d'een van d'ander) tot
 noch toe gheheel onbekent,

De aldereerste Enghelsche oft Sassens die naer groot Britanien voeren waeren twee Princē/ gebroeders genaemt Hengistus en Horsa/ en hadden opgebracht geweest indē diēst van den Keyser Valērianus, dese waren begeert ende ontboden van dē Britoensche Coninck Vortigerus om hem in sijn orloghe te assisteren teghens de Schotten/ want al was het saecke dat de Britoenen dien tijt onder de subiērtie van de Romeynen waeren/ nochtans en consten hun de Romeynen niet behulpich wesen teghen de Schotten ende Picten, die doē ter tijt met de Schotten tegens de Britoeners aenghespānen waeren/ deur oorsaeck dat sy in Italien ghenoech te doen hadden met te stryden teghens Attila Coninck van de Hunnen.

Dese twee ghebroeders comēde in groot Britanien met neghen duysent mannen/ hebben teghens de Schotten ende hun consorten de Picten victorie ghebochten/maer naederhandt deur faute van betaelingen/ ghebreck van nootsaecklijckheden/ ende ondanckbaerheyt van de Britoenen/ soo hebben sy tegens de Britoenen seluer/ tot wiens hulp sy eerst geroepen waren/ moeten orloghe voeren/ ende meer andere Sassens ontbieden tot assistentie/ die oock dicmaels wt Hollandt ende Vrielandt ende de omliggende landen ouer voeren/ om hun te helpen/ want de inwoonders der selue landen den naem van Sassens dier tijt hadden/ iae de inwoonders van alle landen aen de zee paelende / van Oostlandt af/ tot aen de riuier van de Schelde toe/ hebben dien naem

ghebuert/ ghelyck oock wt dese oude dūpt-
sege rymen mach blycken.

Syt des seket ende ghewis/

Wat de Graeffchap van Hollandt is
Een stuck van Vrijslant afgenomen.

Daer nae se: t oock den seluen Auteurs:

Oude boecken hoorde ick ghewagen/

Dat al het landt beneden Rijnagen/

Wylen neder Sassen hiet

Van de Maes/ ende van den Rijn/

De Scheide dat was het westen syn.

Daer nae seft hy oock:

De Neder sassens heeten nu Orfesen.

Je weet wel dat Iulius Caesar in syn comen-
tarien andere naemen gheeft den inwoon-
ders van dese landen sonder die generalij-
ken niet den naem van Sassens te noemen/
want de Hollanders worden van hem Bara-
vi gheheten/ende het soude seer wel conueni-
comen/dat de inwoonders van de Betouwe
desen naem naer het selue eylandt (hunlieden
woonplaetse) eerst hebben ghehad/ maer
strijbaerwise wt ghecomen sijnde/ in de
raest-aenpaelende plaetsen/ hebben daer
beur den naē van Baravia doe verder stre-
ken dan tot het begriype vanden Betouwe
alleen.

De Gheldersche sijn van Caesar Sicam-
bri ghenoet/want van den naem van Sigh-
kamper (het welc in dūtsche spraek Victo-
rie-vechter te seggen is) hebben de Rome-
nen Sicamber ghemact/maer bit en is geen
groot wonder/ want bijcans gheene natie
een andere natie is heetenbe soo de selue
natie haer seluen in haer eyghen tael is hee-
tende/

tende/ ick meyn naer de selue promuntiatie
ende orthographie/dat is te segghen/ soo het
eyghentlyck van de selue naetie wighe-
spröken ende gheschreuen wordt. Maer de
reden en waerom die Drieten/ niet het ne-
der-deel van de Gheldersche / iae oock
de Hollanders/Zeelanders/ ende Braban-
ders die tot aen de Schelde sijn vaerende/
ghecomen sijn Saffens geheeten te worden
(welckē naem ten tijde van Julius Caesar sp
niet en hadden) staet hier te onderzoeken.

De gheheele duytsche natie / compre-
henderende de hooghe ende nederduytsche/
niet de Oostlanders / ende oock die van
Denemareken, Sveden ende Norvveghen,
hebben sonder twyfel int eersten een volck
ende natie gheweest/ende aenghestien Cor-
nelius Tacitus betuycht dat Germania seer
wijdte ende verre is nortwaerts opstreckē-
de / soo en can het anders niet wesen dan
dat de Septentrionaelsche ofte noortsche lā-
den voer een deel van Germanien moeten
gherekent worden / ende hoe wel dat alle
hunnieden taelen nu ter tijt different sijn/
ghelijck de hoogh-duytsche/ oostlandtsche/
ende nederduytsche differeren mogen/nort-
rans hebben sp alles niet alle specien der
duytscher taelen een originael ofte oor-
spronck te haemen in het beginfel der taelen
ghehadt / het welck de oude Teutonische
taele gheweest is/ de welke tael nu hedens
daeghs nergens rechtelick ghesproken
en wordt/ maer seyt verspreyt ende veran-
dert onder alle de taelen die van dese eerste
oude ende rechte duytsche tael haeren

oorspronck ende afcompste hebben/ te weten onder Hooghduytsche, Nederduytsche, Oostlandtsche, Deensche, Noorvveeghsche, Syveedsche, Enghelsche ende Schootsche talē.

Soo nu de duytsche natie is mettet tijt in verscheyden prouincien van Germanien versprept gheweest/ soo sijn sy oock ghecomen verscheyden namen te hebben/somwijlen de inwoonders sijn ghenaeint gheweest naer de prouincien daer sy in woonden/altemets de prouincien naer de gene die daer inne woonden/ ghelijck de Sassens die in een lant eertijts gheheel boschachtich woonden/ sijn daer van de holt-sassens (dat is houtsassens) gheheeten/ waer af dat het selue landt noch int Latijn Holsatia ghe-noemt wort/ ende de ghene die Edelsassens gheheeten waren/hebben den naem van El-fas(int Latijn Alsfatia)gegeue aen hun woon-plaetse. De Burghwoonders/die alsoo ghe-noemt waeren om dat sy in Borchten ofte beschantste plaetsen woonden/ hebben het landt daer sy hunne wooninge maecten/den naem van Burgundien nae ghelaeten/ ghelijck oock de ghene die van het noortsche deel van Germanien ouer de geberchte/ van Italien trocken/hebben den naem van Lombardien gelaten aen hunne woonplaetse die sy aldaer innamen/deur dien dat sy lange baerden hadden/het welck onder de Italianen geene manier van draeghen en was.

Het is oock dickmaels ghebeurt dat de naemen/soo van de inwoonders als van de prouincien daer sy in woonden/sijn verandert gheweest/ iae al is het saecke dat de in.

inwoonders hun woonplaetsen niet verla-
ten noch verandert en hebben/ want het
seer kennelijck is/ dat sedert den tijt dat de
Romeynen in dujtslant waeren / de namen
van veel prouincien ende inwoonders der
seluer sijn verandert/ de Sicambri en heb-
ben van niemant wt Sicambria verdreuen
gheweest/ noch van seluer hun landt ver-
laeten/ ende nochtans soo is den naem van
hunliedens ende oock van hun woonplaet-
se gheheel verandert / ende soude ons on-
bekent sijn/ waer het saecke dat ons de oude
schrjguers de memorie daer van in hun
boecken niet achtergelaetē en hadden/ ende
soo insghelijckx van veel andere naemen
van natien ende prouincien/ die nu ter tijt
wt alle kennisse der menschen / sonder die
schriftelijke memorien/ souden wesen. Wel
aen dan om tot onsen proposte te comen /
laet ons eerst van den ouden Sassen
naem spreken/ ende waer van dat die ghe-
comen is. Eenighe fabel-schrjguers hebben
ghedroomt/ dat de oude Sassen van verre
landen in dujtschlandt souden ghecomen
sijn/ ende niet originaljcken van de alder-
eerste dujtschen hunnē oorspronck hebben/
maer dese fabel hebbe ic in mijnen boec van
de Enghesche Antiquiteyten met bastante
redenen wederleydt / ende aengaende den
naem van Sassen / hoe dat dit oudt
dujtsch volck daer aen ghecomen is /
consentere ick seer ghewillich in de opinie
van Engelhusius / dat desen naem is hun
aenghecomen deur een seker maniere van
wapen oft gheweer dat sy onder hunlie-
den

dens aennaemen te ghebruycken / ende te draeghen / d'welck ick in oude Sassen-schriften beuinde Seaxen geheeten te wesen / ende dese Seaxen hebben sy seer langen tijt bliuen draeghende.

Welcken aengaende Enghelhusius in sijne latijnsche veerschen spreekt aldus:

Quippe breuis gladius apud illos saxa vocatur.

Vnde sibi saxo nomen traxisse putatur.

Dat verduyscht mach wesen aldus:

Om dat henneden corte sweert /

Een Sassen wordt gheheeten /

Dat sijlie Sassens sijn ghenoeimt /

Wy daer deur moghen weten.

Het is een seer hennelijcke saeck / dat strengtbaer volck ghemeynlijck den naem heeft van het gheweer dat sy meest ghe- went sijn te ghebruycken het sy te voet ofte te peerde / gelijc noch hedensdaechs de gene die lancien voeren / wordē lanciers gheheeten / die musketten ghebruycken / worden musketiers genoemt / ende soo voorts van meer andere soorten ende manieren van wapenen / ende al is het saeck dat de naemen van dese wapenen de personen ghemeynlijck niet en sijn toe gheeyghent / langer dan de oorloghe is ghedurende / nochtans waer het saeck dat sy de wapenen alreits bleuen en waeren ghebruyckende / soo soude sonder twyfel den naem oock gedurich by hun bliuen / want die van Schitien hebben hunnen naem ghecreghen ende behouden deur hun groot ghebruyck van schieten (soo eenighe goede auten-

auteuren sustineren) eenighe schrijuen oock dat die van Picardien den naem int eersten van Picarden ghecreghen hebben deur hun groot ghebruyck van pycken / ende van diergelycke exempelē soudenck hier noch meer comen allegeren. Als ic op een tyt den weerdigen gerenomeerden Iustus Lipsius saliger memoriē vā desen oorspronck van den naem van Saffens was discoure- rende/ soo heeft hy myne redenen niet alleē gheapprobeert/ maer hy dede my indachtich sijn/ dat het ghetuych daer men mede hier te landt het gars is afmaepende gheheeten wordē een Saisfen / ende de corte swerdtē die de oude Saffens eertijts plochten te draeghen / die sy Seaxen noemden/ waren crom op maniere van een Saisfen/ hebbēde de snede op de omkeerende buytenste sijde/ ghelijck men sien mach inden schilt vanden oudt Oost-Saffen Coninck Erkinvvinus, die drey van dese corte kromme swerden oft Searen van siluer in een roode belt was buerende.

Dat de Saffens in lange voorszede tydtē/ eer dat sy dit ghetuych waren gebuycken- de/ anders gheheeten hebben/ en can gheen twyfel sijn/ ende dat hun aenpalende gebu- ren / die in den tydt van de Romeynen anders gheheeten waeren / het selue gheweert aennemende te dragen/ den naem van Saffens oock ghecreghen hebben/ en is ooc niet te twyfelen/ ende des te meer om dat sy van eender oorspronck originelijken met de Saffens waeren / ende in effect een spraek spraken/ ende in mijn opinie/ dat dese ver-
ander

anderinghe van naem hier deur gheromen
is/ben ick te meer gheconfrmeert/ deur die
dat het nergkens elders wt blijkt/ waer
deur dat de inwoonders van alle de landen
beneden Nimeghen tot aen de Schelde toe/
den naem van Saffens ghereghen hebben.

Hier en can ick oock niet laten vooz den
curieusen leser te noteren/ dat het maer on-
trent achtentwintieh iaren geweest is/naer
den tijt dat de oude Francken (een volc die
oock duytsche van oorspronck waren/ ende
hun wooninghe hadden aen de weste-syde
van den Rijn/tot aen de Tverit ende Drent
toe) naer Gallien onder hunnen Coninck
Pharamond ghetrocken waren/ ende hunne
woonplaetse aldaer ghemaecht hadden/ dat
de voorsz. Hengistus ende Horsus met hunne
Saffens in Britanien, tot assistencie van den
Coninck Vortigerus quamen/(ghelijck hier
voorz verhaelt is) van de welke Francken
Gallia gheromen is Vrancrijck gheheeten te
worden/ende van de Saffens/die oock En-
ghelsche-Saffens ghenoemt waren / is het
herwaertste grootste ende beste deel van
groot Britanien gheromen Enghelandt ghe-
noemt te wesen / oock spraecken dese twee
natieën/dier tijt/ eenderlep tael/ ofte twee ta-
len die soo nae by een waren dat sy malcan-
deren consten verstaen / alle beyde wesende
een maniere oft sorte van duytsche / de tael
die de Francken spraecken / is van hun de
Frankisga spraeck gheheeten gheweest/ en-
de dese spraeck bleuen sy spreken ontrent
150. iaren naer dat sy in Gallia waeren ghe-
tomen/ te wetē van den tijt van Pharamōd

tot den tijdt van den Coninck Cherebert,
die den achtsten Coninck van Vranckrijck
was/ende den eersten die sijn tael begonst te
veranderen (ghelijck Venantius Fortunatus
ende naer hem Papirius Massonus gherup-
ghen) ende het gecorrumpeerde Latijn dat
de Romeynen onder de Gaulen ghelaeten
hadden te affecteren/ ende aen te nemen / de
welcke taele / nochtans gheen Fransois
wesende/ heeft nu van de Francken aenghe-
nomen zijnde naer henliedens den naē van
de Fransche spraek gherregghen / soo het
noch hedens daechs heet/ ende daer deur is
metter tyt hun oude rechte fransche spraec-
ke wt het ghebruyck ghecomen ende gheel
verlozen gheworden.

Wat nu de rechte oude fransche tale ghe-
weest is/ sal ick den Leser hier laten sien wt
Osfridus, die ontrent neghen hondert iaren
gheleden gheleest heeft / ende den eersten is
gheweest/ soo hy seluer schryft / die sijn ey-
ghen tale gheschreuen heeft. Hy schreef die
vier Euangelien in rijme / ende daer toe
maeckte hy een voorzeden oock in rijm/
waer wt dat ick die ghenomen hebbe:

Nu wil ih scriban vnser heil/

Euangeliono deil/

So wir nu hiar begunnen/

In frenkiska tungun.

Als nu dese francken ontrent tachtentich
jaeren hadden in Gallia heydens gebleuen/
soo heeft den vijfften Coninck / gheheeten
Clouis, het kersten ghelooue aenghenomen/
waer in (Godt heb lof) alle sijn naerome-
linghen Coninghen van Vranckrijck ghe-
rozuē

ſtoruen ſijn. Ende als de hepdenſche Saſſenſ haddē in groot Britanien ontrent/150. ſaren geweest/ ſoo is hunnen vijſtē Coninc naer Hengiltus, geheeten Echelberius, tot het kerſtē gelooue bekeert deur S. Auguſtinus, een Monck vande Orden van S. Benedictus, die van Sinte Gregorius den Paus, om hem ende ſijn volc te bekeeren/mer noch andere heplighe mannen ghesonden was/ de welcke wt Vrankrijk taelmans mede brochten om van de Enghelſche Saſſenſ verſtaen te worden.

Als den voorgenoemden Coninck Hengiltus het coſte deel van Engelandt geheeten Kent/daer Cantelberch de hoſt ſtat af is) inghenomen hadde/ ende Coninck daervan gheworden was/ ſoo ſijn tot veel diuerſche reijſen ander Princen ende groote Capiteynen wt deſe nedertuytſche landen naer Britanien oock met volck ghebaeren/ ende hebben d'een nae d'ander de prouinrien van de Britoenen ingenomē/ ende hun ſelue nae d'exempel vande Prince Hengiltus Coningen daer van ghemaecht/ tot dat op het leſte ſy gheheel Enghelandt in ſeven verſcheyden Coninckrijcken hadden verdeylt/ die in Conincklijke ſucceſſie eenighe hondert iaerē hebben geduert/maer niet ſonder ſtritt ende orloghe van d'een van deſe cleyne Coningen teghens den anderen/ tot den tijt toe dat Eghertus Coninck van de weſt-Saſſenſ ontrent het iaer ons Heeren 800. heeft alle deſe Coninckrijcken tot een Monarchia ende groot Coninckrijk onder hem ghebrocht/ende geordonneert dat dit

Co=

Coninckrijck soude voortaeu Enghelande gheheeten worden.

Midlertijt dat dese seuen Coninckrijcken duerden/ daer van noch eenighe heydens bleuen/ sommighe iaeren naer dat de andere tot het kersten ghelooue bekeerd waeren/ ende dat daer in Enghelande heplighe ende geleerde mannen ghenoech waeren om het kersten ghelooue daghelijck tot hun te preken / soo waeren daer oock heplighe ende gheleerde mannen die sorghe ende conpassie droegen ouer de sielē van de heydensche inwoonders van de landen van waer dat sy ghecomen waeren/ ende daeromme den eenē hepligē puer ende resolutie / niet teghenstaende allen arbeit ende trauaille/ ende alle perijckel ende dangier van hun leuen/ hebben geresolueert dit ghebenedijde werck aen te nemen. Het is wel waer/ dat den heplighen VVilfridus Bisschop van Yorck doen hy wt sijn bisdom verdreuen was/ ende ghedwongen het onrecht dat hem ghedaen wert/aen den Paus Agatho te claeghen/ is den eenē contrariē Suid-westē wint in Vrieslandt aengedreue/ daer hy van den Coninck Aldegiste ende het barbaersche heydensche volck wel ontfanghen is gheweest / veel volck aldaer tot het kersten gelooue heeft bekeert/ maer hy en is daer maer ghebleuen tot dat den winter ouer was/ om niet bequaemen tijt sijn voor-ghenoemen reyse naer Roomen te volbrengen. Maer den heplighen Abt Egbertus is de ghene gheweest/ die exprefelijck gheresolueert heeft om dit heplighe

C

werck

werck af te nemē/ ende daer mede tot goede
 effect deur te gaen / het welck hem noch-
 tans niet gebeuren en mocht/ want hebbē-
 de eenighe medehulpers wt-ghecoren die
 wel ghereert/goet van leuen/ ende in alles
 hier toe bequaē waeren/ende hem ende syn
 heylighe gheselschap van alle nootsaekē-
 lyckheden versien / soo is by desen Egbertus
 een religieus gecomen/ ende heeft hem ver-
 claert dat hy deur een visioen is belast ghe-
 weest om hē te seggen/ dat hy niet machtich
 en was niet dese repse voorts te vaeren/
 maer dat hy lieuer het clooster vā Colum-
 ba instrueren soude. Egbertus heeft dien niet
 teghenstaende sijne prouisie bliuen maechē
 tot syn reyse / maer in corte daghen daer-
 naer heeft desen religieus het selue visioen
 wederomme ghehadt ende hem wederom-
 me waer schouwinge ghegheuen / ghelijck
 als voren/ maer dien noch niet tegēstaende
 Egbertus is met alle syn prouisie ende me-
 dehulpers te schepe gegaen/ ende met eenē
 bequaemen wint afgenaeren sijnde/ soo is
 daer alsulcke groote tempeest opghestaen/
 dat veel coopmanschappē die de rooplie-
 dens aenginghen verloren syn gheweest/
 maer nochtans al dat Egbertus ende sijne
 medehulpers aenghinck is ghesalueert/
 maer Egbertus segghende ghelijck de pro-
 pheet Ionas, dit groote tempeest is geschiet
 om mijnent wille/ heeft hē te rugge weder-
 ghekeert: eenen nochtans van syn compa-
 gnie die VVicbertus genoemt was/ een seer
 gheleerd ende godt vruchtich man/ heeft
 dese repse aenghenomen/ ende hebben de in
 Vries-

Vrieslandt ende daer ontrent twee iaeren
ghearbept om d'euangelie Christi onder de
hepdensche vriesen te planten/ en siende dat
sijn arbept verlozen was / soo is hy van
daer wederom ghecomen/ ende heeft tot
versmadinge van de werelt een maniere vā
een clupsenaers leuen aenghenomen. Als
nu desen heplighen Egbertus ghesien heeft/
dat hy seluer tot de bekeeringe van dese
hepdensche nederlanders niet gaen en
mocht/ ende oock dat VVicbertus niet en
hadde gheprofiteert/ soo en heeft hy noch
den moet noch de hope willen laeten ver-
lozen gaen / maer heeft nu de tweede rep-
se dit goet werck wederom versocht te
volbrengen/en twelue geleerde verstandige
ende Godtbruchtighe mannen wtghero-
ren om dese repse ende Apostelsche werck
aen te nemen. Onder de twelue is den no-
tablen ende excelenten priester VVillibror-
dus (soo hem den Eerweerdighen Beda
noemt) den opperstē geweest/ende dese/ tot
groote glorie Godts/ ende de salicheyt van
ontallijcke sielen/ die anders hadden in af-
grpselijcke afgoderpe verloren gheweest/
hebben de repse aenghenomen ende vol-
bzocht/ende sijn te saemen in de neder-
landen gearrueert/ die dier tijt
neder-Sassen tot aen de
Schelde toe/ soo voor
geseyt is/ genoemt
waeren.

HET III. CAPITTEL.

Inhoudende hoe S. WILLIBRORDVS
het kersten ghelooue in eenighe van
dese landen heeft ghepreeckt, ende
de heydensche inwoonders daer toe
bekeert.

In te VVillibrordus ende sijne
medehulpers sijnde in dese lan-
den aengetomen/ sijn alder eerst
by Coninck Pipinus ghetrocken/
die doe ter tijt dese lande soo wel
als Vrancrijk regeerde/ ende een wepnich
te vozen Radbodus Coninck van Vriel-
landt verdreuen hadde / desen Coninck Pi-
pinus heeft hun deur sijn princelijcke auto-
riteyt seer behulpzaam geweest/ waer deur/
maer aldermeest deur de ghenade ende
gratie Godts/ hebben sy de sacck soo veel te
beter gheeffectueert.

Dese heplighe mannen waeren noch tot
de bekeerlinghe van dese heydensche Neder-
laders des te bequaemer/ deur dien dat hun
taele hunlieden niet brendt en was / want
het maer ontrent 260. iaeren te voren ghe-
leden was/ dat de eerste Engelsche Sassen
van dese landen naer groot Britanien voe-
ren/ daer noch lange daer naer noch meer
ende meer Sassen ouer voeren/ waer deur
ende

ende oock deur dien dat den tijt niet langer
en was/geen groote verandering en cost ge-
comen inde spraecke. Soo heeft da S. VVil-
librordus in dese landen ghepreect in de sel-
ue taele/ daer hy in Enghelandt in preechte/
het welck sonder twijfel de natuerlijck tae-
le van alle beyde dese landen alsdoens ghe-
weest is. Ende om den curieusen leser te
bewijfen wat het voor een spraeck is ghe-
weest/die onse voor-ouders ontrent een
duysent iaeren gheleden/ ghesproken heb-
ben / soo sal ick hier

Den Pater noster.

De groetenisse van onse Lieue Vrou-
we.

Ende het eerste deel van het eerste ca-
pittel van Sint Jans Euangelie/
in de selue taele den Leser voor
ooghen stellen.

Den Pater noster, in oudt Sassens.

FEader bre thu the eart on heofen/ Si
thin nama ghehalgod / To cume thin
rice/ Bewurthe thin willa on eorthan swa
swa on heofenum vze deaghamlican hlafe
sple vs to deag/ and forgyf vs vre gyltas/
swa swa we forgyfath brum gyltedum and
negeleadde thu vs on costunge/ ac alps vs
of pfele/ Sothlice.

Om nu den leser te laeten sien hoe veel
dese spraecke is nu ter tijt verschillende/soo
van de teghenwoordighe Enghelsche/ als

van de teghenwoordige nederlantsche / soo
sal ick hier den Pater noster in alle beyde
dese spraecken stellen.

*Dē Pater noster, in te-
genwoordich Enghels.* *Dē Pater noster, in teghē-
vwoordich Nederlants.*

O Vr father vvhich
art in heauē, hal-
lovved beē thy na-
me, let thy kingdome
come, thy vvil be
donne as in heauen
in earth also, giue vs
to day our dayly
bread, and forgiue
vs our dettes, as
vve forgiue our det-
ters, and lead vs not
into temptation, but
deliuer vs from euil.
Amen.

V Ader onse, die in
de Hemelen zijt,
Gheheylicht zy vūven
name. Toecomende zy
ons v rijc. Vūven vvil-
le gheschiede op der
aerden als inden he-
mel. Gheeft ons heden
ons daghelijscks broot.
Ende vergeeft ons on-
se schulden, als vvy
vergeuen onse schul-
denaren. Ende en leyt
ons niet in becoringe.
Maerverloft ons vandē
quaden. Amen.

Den Aue Maria, int oudt Saffens.

H Al weas thu mid gyse gespled/ drihten
mid/ the Thu eart betwux wifum
gebletsud/ and ghebletsud is thimes imos
thes weastin.

Den Aue Maria, in te- Den Aue Maria, in tegē-
genvvoordich Enghels. vvoordich Nederlandis.

HAil ful of grace,
Our lord is vvith
thee, blessed art
thovv among, vvō
men and blessed is the
frute of thy vvombe.

VVest gegroet vol
van gratie, de
Heere is met v, ghe-
benedijt zift ghy bouē
alle vrouvvē, ende ge-
benedijt is de vrucht
vvs lichaems.

Euangelium secundum Ioannem,
int oudt Sassens.

On fruman weas word/and that word
weas mid Gode/and God weas that
wort/that weas on frumā mid God/ ealle
thing wearō geworhte thurh hyne/and nā
thingnaes geworht butā hyne/ that waes
lif the on hyne gheworht was / and that
lif waes manna leocht/ and that leocht lyht
on thpstrum / and thpstro that ne genamō.
Man waes fram God a send/ thaes nama
waes Johannes/ thes com to ghewitnesse
hat he ghewitnesse cythde be tham leochte/
hat ealle men thurh hyne gelyfdon / naes
le leocht ac that he gewitnesse forth beare be
tham leocht. Soth leocht waes that onlyphc
ealne cumendne man on thisne middan
eard / he waes on middan earde and mid-
dal eard waes gewoorht thurh hyne / and

midddan eard hyne ne getnew. To his agenum he ron and hig hyne ne vnderfengon/ Sothlice swe hwylce swa hyne onderfengō he sealde him anweald that hi wearð Godes bearn/tham the gelyfuh on his naman tha ne synt acennede of blodun / ne of fleascas willan/ ne of weres willan ac hig synt of Gode acēnede. And that word waes fleast gheworden and eardode on us and we gesawon hys wuldor swijce ancenredes wuldor of seader that waes ful mid gyffe and sothseastnesse.

Het Euangelie van S.
Ian in tegenvoordich
Enghels.

Het Euangelie van Sint
Ian in teghenvoordich
Nederlandts.

IN the beginning
I vvas the vvord,
and the vvord vvas
vvith God, and God
vvas the vvord, this
vvas in the begin-
ning vvith God, all
things vvere made
by him, and vvith-
out him vvas ma-
de nothing. That
vvhich vvas made
in him vvas lyf, and
the lyf vvas the light
of men, and the
light shineth in
darknes, and the

IN den beginne vvas
het vvoort, enie het
vvoort vvas by Gode,
ende Godt vvas dat
vvoort. Dit vvas inden
beginne by Goet. Alle
dinghen zijn door dat
ghemaect, ende son-
der dat en is niet ghe-
maect, van dat ghe-
maect is. In dat vvas
het leuen, ende d'leuen
vvas het licht der mē-
schen, en d'licht schijnt
in de duyternissen en
de de duyternissen en
hebben dat niet bepro-

darknes did not cōprehend it . There vvas a man sent frō God vvhose name vvas Iohn, this mā came for testimonie to giue testimonie of the light that all might beleue through him , he vvas not the light, but to giue testimonie of the light , it vvas the true light vvhich lighteth euerie mā that cometh into this vvorlde. He vvas in the vvorlde, and the vvorlde vvas made by him , and the vvorlde knevv him not . He came into his ovvn, & his ovvn receaued him not. But as manie as receaued him , he gaue them povver to be made the sonnes of God , to those that beleue in his name, vvho not of bloud nor of the vvil of flesh nor of the vvil of man, but of God are borne,

pen . Daer vvert een mensch gesonden van Godt, vviens naē vvas Ioannes. Dese is ghecomen tot ghetuyghenis, om dat hy ghetuygenis soude gheuen van d'licht, dat sy alle door hem ghelooouen souden. Hy en vvas d'licht niet, maer om dat hy ghetuygenis soude geuen vanden lichte. Het vvaerachtich licht vvas het vvcl verlicht alle menschen comende in dese vverelt. Het vvas inde vverelt , ende de vveirelt is daer door gemaect, ende de vverelt en heeft hem niet ghekent. In zjnen eygen is hy gecomen, ende de sijne en hebben hem niet ontfangen , maer alle die hem ontfangen hebben , die heeft hy macht gheheuen Gods kinderen te vvorden, den ghenen die in sijnen naem ghelooouen: De vvclcke niet vvten bloede, noch vvte vvil-le des vleesch , noch vvten vville des mans,

And the vvord vvas	maer vvt Godt ghebo-
made flesh , and	iē zijn. Ende d'vvoort
dvvelt in vs , and	is vleesch ghevorden,
vvee savv the glorie	ende heeft onder ons
of him , glorie as it	gevvoont, en vvy heb-
vvere , of the onlie	ben zijn glorie ghetie,
begotten of the fa-	(eē glorie als des eenich
ther, ful of grace and	gheboren vanden va-
veritie .	der) vol gratien ende
	vvaerheytu.

Dese spraecke / de welcke in den tydt van
 S. VVillibrordus , soo wel in Enghelandt,
 als in Hollandt, ende de aenpalende Neder-
 landen de natuerlycke ende ghemeyne taele
 gheweest is / is deur lancht des tyts / soo
 wel by den eenen als by den anderen soo seer
 verandert / dat nu ter tyt gheene natie / wiē
 tale wt de oude Teutonische-spraeck ghe-
 sproten is / de selue can verstaē sonder moey-
 te ende arbeydt . Alsulcke veranderinghen
 sijn alle taelen in metter tydt onderworpen /
 want al is het saeck dat d'eene taele vande
 andere taelen niet en neemt / nochtans ver-
 andert elcke taele in haer seluen / ghelyc deur
 experiencie beuonden wort: dit nu hier ghe-
 noech van de oude Sassenche taele ghespro-
 ken sijnde / laet ons dan wederomme van
 onsen S. VVillibrordus wat spreken. Dese
 heylighen Apostel van de nederste van dese
 Nederlanden , wel lettende op de woorden
 Rom. 10. van den Apostel Paulus, hoe salmen hoorē
 sonder een predicant / ende hoe salmen pre-
 ken / ten sy datmen ghesonden wordt / is niet
 alleen van sijne ouersten ende Abt Egbertus
 ghe-

ghesonden / maer soo hy nu oorlof van Coninck Pipinus ghereghen hadde/om te moghen sonder molestatie het kersten ghelooue in dese landen pzenen / laetende daerentuschen sijn medehulpers haer te lande hun priesterlijck ampt bedienen / is seluer naer Boomen gerepft/daer Sergius den Paus dier tydt in S. Peeters stoel was sittende / om dat deur den oppersten Apostelschen oorlof ende benedictie sijn seyndinge hebbende meerder cracht ende confirmatie/hy mocht voorts vaeren met sijn Apostelsche officie van pzenen tot de heydnen / verhopende oock van hem te vercrigen eenighe Reliquien van de Apostelen ende Martelaren Christi / om dat / soomen Kercken soude stichten in de landen daer hy preechte / als de afgoden wtgeworpen ende verdestrueert waren / hy mochte de Reliquien van heylighe Santen ghereedt hebben/ om in hunne plaetsen te stellen / ende Kercken ter eeren van die Heplighen te stichten ende te dediceren/wiens Reliquien hy ontfangē soude. Hy creegh oock te Boomen onderwys ende instructie in diuersche ander dinghen/ die hem nootsaeckelijck waeren tot alsulcken grooten entrepze/in alle de welcke nae dat hy alle sijn begheerten vercregen hadde/soo is hy weder naer dese landen ghekeert om te gaen pzenen.

Hier en can het oock niet impertinent zijn/de teghenwoordighe inwoonders van dese landen eenighe particuliere relatie te doen van de oude afgodē / die hunne heydensche voorszacten al hier te lande eerden ende

aen

aenbaden/ als sinte VVillibrordus onder hē
 ghecomen is/ het welck soo veel hondert ia-
 ren gheduerdt hadde eer dat hy quam/ om
 dat sy daer deur des te claerder mogen sien
 wat Hemelsche deucht dat hun deur hunnē
 heylighen Apostel sinte VVillibrordus ghe-
 schiet is. Iulius Caesar in zijn Commenta-
 rien schrijft / dat die van de duptsche natie
 noch Priesters noch Sacrificien en hadden/
 noch gheene Goden en eerden / dan de gene
 die des menschen sinnen onderwoorpen wa-
 ren/ van den welcken sy bate ende hulpe da-
 ghelick waeren ontfanghende/ghelick de
 Sonne, de Maen, ende het Vier, want van
 d'ander Goden en wisten sy niet / noch en
 hadden van hun niet ghehoordt. Het is een
 saeck die seker is / dat die vāde duptsche na-
 tie niet en wisten van de Romeynsche Go-
 den/ eer dat de Romeynen onder hunlieden
 ghecomen sijn/ ende oock daer van noyt ge-
 hoort en hadden/ maer Iulius Caesar is ver-
 abuseert int segghen / dat sy daerom gheen
 andere Goden en eerden/ dan de Sonne de
 Maen ende het Vier, en dat sy noch Priesters
 noch sacrificie en hadden / want wanneer
 heestmen volck ghebonden die eenige Go-
 den hadden / ende gheen priesters en had-
 den / om die eer ende sacrificie aen te doen?
 want dat de oude heydensche duptschen de-
 se dyp Goden hadden dat bekent hy / maer
 Cornelius Tacitus hier teyghen in zijn be-
 schrijvinghe van Duptschlant betuycht/ dat
 den Godt Tuiito ende zynen soon Mannus
 de eerste fundateurs ende beginners zijn
 gheweest van de selue natie / ende sonder
 twy-

twyffel/ Tacitus was veel meer ondersoekende de ghebyrckende zeden ende manieren van de inwoonders van duytſchlandt ende hun aenpaelende gebueren / dan Iulius Cæſar opt was / die oock betuycht dat ſprieſters ende heydenſchen prieſterlycken dienſt ende ceremonien waeren ghebyrckende/maer noch Iulius Cæſar, noch Cornelius Tacitus en coſten alle oudtheden ende ſaecten aengaende de religie ende coſtumen van de inwoonders van ſoo veel verſchepden prouincien/ als Germanien waeren toebelanghende perfectelyck ende eyghentlyck weten/eensdeels deur ignorantie van hunlieden taele/ ende eensdeels om dat de Romeynen noyt en hebben deur gheheel duytſchlandt gheweest/want ſp noyt en ſijn ouer de ruiere Albis ofte Elue ghecomen. Het is oock blyckelyck dat de duytſchen in den tyt van Cornelius Tacitus, die outrent 150. iaeren nae Iulius Cæſar heeft gheleest/ van de Romeynſche Goden oock kenniſſe ghetreghen hadden/ want hy ſchryft dat ſp van alle de goden Mercurius aldermeest eerden / maer het is wel kennelyck dat de Teutonifſche ofte oude duytſche natie hun eyghen afgoden / ende hun eyghen heydenſche religie van gheheel ouden tyden hebben ghehad / ſoo het van groote liefhebbers ende ondersoekers der duytſchen oudheden beuonden is. Het is een ſaecte ſonder twyffel/ dat als de roſuſſie ende veranderinghe van de ſpraeken in het bouwen van de ongeluckighen toren van Babel geſchieden/ dat de menſchen onder malcanderen herwaerts

waerts en derwaerts met grooter moeyten hebben liggē loopē/ en de gene wt te soeckē ende te vinden/ die sy costen verstaen/ ende voort by die te blyuen/ waer deur dat op het leste daer soo veel hoopen volckx ghe worden sijn/ als daer verschepden taelen waeren/ den welcken number van taelen/ soo eenighe sustineren/ sijn tweeentseventich gheweest. Soo is het dan deur dese confusie gebeurt/ dat van eenderley volc ende natie / die een weynich te voren maer eene taele en hadden/ subtytelijck sijn gesproten tweeentseuentich natien/ die elck een besunder taele hadden.

Soo nu dese natien hun begoft werck ende ghebouw moesten laeten staen/ soo sijn sy van daer gheschepden / elck in sijnen hoop oft troep appart by hē seluen/ om bequaeme woonplaetsen te gaen soecken. Ende ghelijck de experientie wtwijst onder andere creaturen/ dat eenige cudden ofte hoopen altoos hun leytsmans hebbē/ soo is oock sonder twyfel dat de menschen (die meerder verstands hebben als andere creaturen) hebben oock gheuonden nootsaekelijck te sijn/ dat sy eenich ouerhoofst oft leytzman souden moeten hebben/ waer deur dat sy mochten een hooft volghen ende eenen wech ingaen / sonder in eenighe nieuwe confusie wederomme te vallen/ wt dese redene soo sijn de ghene onder elcken hoop volckx hiertoe gecosen ende ghenomen gheweest/ die de cloeckste in werenschap ende bromicheydt werden beuonden / ende hier deur heeft Tuisto, soo hē Tacitus noemt/ en de

de eenighe andere Tuyfco, den naem ghecreghen van den eerſte fundateur ende beginner van de Teutonifche oft duytsche natie te ſijn/ ende naer hem inſghelyckx ſynen ſoon ende ſucceffeur Mannus.

Dat de Teutonifche Duytsche / ofte duytsche natie wt Alien in het noortdoofte deel van Germanien aldereerſt is comen woonē / canmē met diuerſche redenē beueſtigen/ de welcke natie hem ſeluen daer naer tot aen het wterſte ſyden ende weſte deelen van Germanien verſprept heeft/ iae oock in deſe leeghſte nederlanden als ſy deur de opdrooginge der wateren/ daer mede ſy te voren ouerdeckt waeren (ghelyck voor in het tweede capittel verhaelt wordt/ waeren bequaeme woonbaere landen gheworden.

Onder deſe eerſte inwoonders van/ van het noorden ende noordt-oofte deel van Germanien/ daer de Romeynen noyt en quamen/maer die ſoo ſtout ſijn gheweefte/ dat ſy dozſten de Romeynen in Italien ſeluer aenballen/ moet de antiquiteyt van de oude heydentiſche religie/ van de duytsche natie gheſocht worden/ een die oock onder de oude Saffens in deſe nederlanden gheweefte is. Nu bebinden wy dat in de nederlātiſche ſoowel als d'engheleſche ſpraecke de ſeven daeghen der weken den ouden naem noch houden/ die ic oock bevinde in de oude Saffens tael van ouer de duyſent iaeren gheweefte te ſijn/ te weten Sondach, Maendach, Dijnſdach, VVoensdach, Donderdach, Vrijdach, ende Saterdach, vande welke al is het ſaeko

saecke dat die ortographie een weynich differerēde is/nochtans de naemen in d'eē en dander spzaecke sijn het selfste/ ende deur ghedurige traditie ende ouerleueringhe sijn dese naemen tot noch toe onder ons int ghebruyck ghebleuen.

Wat dese naemen te beduyden hebben/ ende waer van sy ghecomen sijn/ staet nu te ondersoecken/want sonder eenige twyfel/ daer moest oorsaeck van gheweest sijn die notabel ende merckelijck is/ Iulius Cæsar (soo voor ghesept is) bekend dat de oude duytsehen/ de Sonne ende de Maen/ &c. voor hun goden hielden / Tacitus bekend oock dat sy den Godt Tuisto eerden/ sijn nu van den Sondach/dē maendach/ende den dynsdaech / aen dese dry goden gheeyghent/soo moeten de reste van de daeghē insghelyckx oock aen goden geeyghent sijn/ ende dat sy soo waeren geeyghet/ dat wordt beuonden soo wt de schriften van Olaus Magnus ende andere/als wt oude Sassen schriften ende Cronijcken/ende oock de traditie oft ouerleueringe. De ghemeyn opinie van dat dynsdach gheeyghent is gheweest tot Mars, woensdach tot Mercurius, donderdach tot Iupiter, Vrydach tot Venus, ende saterdach tot Saturnus/is ghecomen van de Romeynen/van wiens afgoden dese daghen onder diuersche natien dese naemen noch behouden.

Dat nu sondach ende maendach/ soo onder de Romeynen als onder de oude duytsehen ofte Teutonische volc/die Sonne ende de Maen gheeyghent sijn gheweest / dat en is

is niet vremdt / aenghesien dat alle heydenen van het beginfel af / hebben de Sonne ende de maen altoes ghecert / maer noch de oude Sassens / noch geen van het oude Teutonische volck en hebben van de Romeynsche goden yet ghelweten / ende daerom en costen sy gheen meyninge hebben de rest van de daghen van der weke tot de selue goden te epgghenen. De naemen wijsen oock differentie / ende soo daet oock de veranderinge in de daegen / want daer de Romeynen Mars hielden voor hunne Godt van der orloghe / ende eerden hem des dijnsdaechs / de Sassens hielden VVoden voor hunne Godt van der orloge / ende eerden hem des woensdaechs. Laet ons dan nu gaen sien wat voor goden dese waeren / ende wat gevoelen ende gelooue dat de arme heydensche voersaeten van dese nederlantische inwoonders hadden / van hun cracht / godtheft oft goetheyt / eer dat hun den heyligen VVillibrodus den eenwigen ende waerachtigen Godt heeft leeren kennen / ende daer in ghelooften.

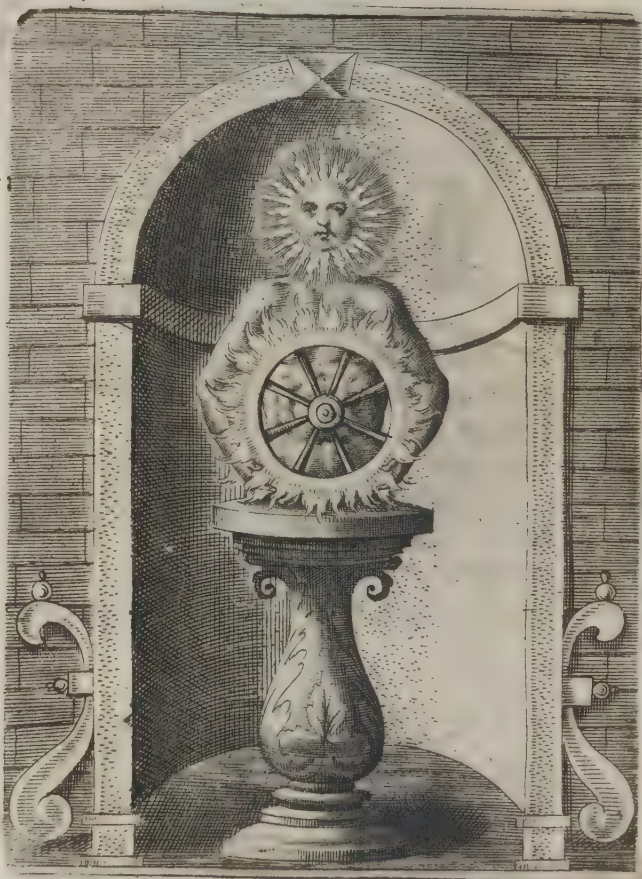
Vanden Afgodt vande Sonne.

Op den Sonne-dach eerden sy de Sonne / ende van de Sonne hebben sy in hē oude tael den dach Sunnan deag gheheeten, den Afgodt van de Sonne was in hunlieden Tempel ghestelt / ende daer toe deden men eer ende sacrificie / want sy ghelooften

D

den

den dat de Sonne in het firmament met-
desen afgodt in den Tempel correspondeer-
de / ende syn werckinghe ende cooperatie
was mede doende.

Desen afgodt was gemaect soo hy hier ge-
figureert staet; te weten ghelyck een halve
mens

mensche/ op eenen pilaer ghesedt/ sijn aen-
 sicht straelende met vlammen viers/ ende
 houdende met beyde sijn armen een bran-
 dende wiel voor sijn borst / het wiel wejen-
 de om te bereeckene den omloop der Sone/
 rontomme het gheheel eerderijck / en-
 de de brandende stralen ende glans/
 het licht ende hitte waermede dat
 hy verwarmt ende vertroost
 alle dinghen dat leuen
 ende wasdom
 gheeft.

Vanden Afgodt vande Maen.

DE naeste nae d'orden van de daeghen
 van der weken was den Afgodt van
 de maen/ nae de welcke sy den dach Monan-
 deag ghenoeit hebben/ dese Afgodinne seer
 bremdt om aenschouwen was gemaect op
 de manier soo hier nae volghende ghesigu-
 reert staet.

Sy stondt als een vrouwe/ en hadde noch-
 tang eenen corten rock gelijk eenen man/
 hebbende een capzyn ouer haer hooft/ met
 twee lange ooren/ voor haere borst hiel sy
 met beyde hare hande een siluere maē/ ende
 haere schoenen waeren voor aen de teenen
 met scherpe puntē omgecromt/ ende sy was
 rock staende op een pilaer / maer wat dit
 royt

Antiquiteyten.

53

tozt cleet / caprupn ende scherpe schoenē te
bedupden hadden/en hebbe ick nergens cō-
nen vinden/ dan het schijnde dat de siluere
maen was om te beteeckenē wie sy was/
de schippers/ visschers ende alle zee-vae-
rende-volck hielen haer voor hunne
grootte goddinne ende patronesse/
ende deden haer goddelijc
ke eer ende offeran-
de aen.

Vanden Afgodt Tuisco.

DEn naesten Afgodt tot dē Afgodt van
de maen ghelijck de daeghen vander
weke verbolghen/was den Afgodt Tuisco,
die van Tacitus Tuisto gheheeten wordt/
desen was dē oudtsten Godt die de inwoō-
ders van gheheel Germanien hadden / hy
wordt hier gedescrabeert in een vellen cleet /
nae de outste mantere van kleedinge onder
de duytsche natie/staende op een pilaer met
sijnen scepter in sijn handt/ ghelijck een re-
geerder.

Den dach die den naem van hem noch is
 hondende bevinde ick in d'oude Sassense
 ſpraecck gheſchreuen te ſijn Tyvveldeag/ en-
 de in d'Engheſche wordet het gheſchreuen
 Tuifday, maer in het nederlants Dinsdach,
 van deſen afgodt Tuifco is den naem van
 de duytſchen eerſt gheromen/ die de hoogh-
 duytſchen noch Tuytſchen ſchryuen met een
 T, waa

T,waer den oock dat tot noch toe de Ita-
lianen de Duidrichē gheuen den naem van
Tudeschi, eenighe willen sustineren dat de-
sen Tuisco sijn woonplaetse teghen ouer
Ceulen aen den Rhijn ghemaect heeft/
waer van de selue plaetse soude
van hem den naem van Dapts
noch behou-
den.

Vanden Afgodt Woden.

DEr naeste naer de Afgodt Tuisco was
den Afgodt VVoden, den welken soo
hier deur sijn figure betuyght wordt/ heeft
ghestaen op een pilaer ghewapent ende
houdende in sijn rechter handt een krom
sweert/ dat onder de oude Saffens een sear
oft seare plach gheheeten te worden / desen
was onder hen ghehouden voor hunnen
Godt vander orloge / ghelick de Roemen-
nen (soo vore gheseyt is) hunnen Afgodt
Mars ghehouden hebben.

Hy was (ter wjlen dat hy onder hui in seer
 lange voorleden iaren leefde) een wtermae-
 ten cloeck ende Sigh-hastigh prince / ende
 daeromme heeft het volc hem nae sijn doot
 ghe-eert / aenghebeden ende sacrificie ghe-
 daen / om dat deur sijn hulp ende voorde-
 ringe sy mochten victorie ouer hun vyan-
 den vercrpgen / ende als sy victorie vercrege
 had-

hadden / soo gingen sy aen hem in sacrificie
 opofferen de gene die sy in den strydt hadde
 gevangē genomē. Naē desen Afgodt hebben
 sy sijnē dach VVoēlsdeag/oste VVodneidaeg
 in hun oude spraeck gheheeten/den welcken
 dach de Engheliche noch VVe-
 densday, ende de nederlan-
 ders/VVoensdach
 noemen.

Vanden Afgodt Thor,
 anders gheheeten Thunre.

Nae VVoden moet naer orden volghen
 den Afgodt Thor, die niet alleē de oude
 Saffens vā dese landē eer ende sacrificie aē
 gedaen hebben / maer oock alle volckē van
 de Noortsche landen / iae verder als Is-
 landt, want (soo het schijnt) in Groenlandt
 was hy oock bekēt/ daer van noch tot sijn-
 der memorie een promontorie oft wt leg-
 gende landt aen de zee custen sijnen naem
 noch hedens daechs is vuerende. Op wat
 manier dat desen Afgodt is gheweest/ can
 dese figure vertoonen.

Desen Afgodt was met groater majesteit
 ghestelt in een groote sael/ ende daer sat hy
 aen het voeten-eynde van een gedect bedde/
 op sijn hooft had hy een goude croon/ ende
 rontomme daer ouer waeren twelue gul-
 den blinckende sterren/ ende in sijn rechter
 hant hiel hy eenen Conincklijcken scepter.

Hy

Hy was van syn heylensche eerders ende
aenbidbers ghehorden te wesen van seer
wonderlijcke groote macht/ ende sy geloof-
den dat daer gheenderley volck op ver eer-
den en was/ die onder hem niet subiect en
waeren/ende die hē goddelijcken dien si ende
eer niet gehoudē en waren te doen/ dat daer
gheene macht en was by de signe te verghe-
lijcken/dat syn dominatie bouē alle andere
het verdfte streckte/soo in hemel als op der
eerden/ dat hy in de locht de winden en-
de wolcken regeerde/ ende als hy vergzamt
was/soo causeerde hy bliuen/ vorder/tem-
peesten/ groote flachregenen/ haghel ende
alle quacdt weder. Maer wesende wel te
vreden ghestelt/ deur de adoratiën/ sacrifi-
ciën/aenroepingen/ ende diensten die men
hem dede/ soo gunde hy de menschen seer
schoon ende bequaem weer/ende dede het
graen ende alderley vruchten in alle abon-
dantie wassen / ende keerde werch van hun-
liedens de pest/ ende andere quaede ende
smettelijcke sieckten. Den dach die hem alle
weken toegheepghent was / hebben de
oude Sassens Thunresdeag gheheeten/ den
welken dach de Nederlāders Donderdach
noch hedensdaechs noemen/maer de Engel-
sche heeten hem Thursday.

Vande Afgodinne Friga.

DEn naesten dach/ volgende de daghen
vander weke/ was ghededicert tot de
Afgodinne Friga, die ghemaeckt was ghe-
lijck dese figure haer is verpoenende.

Itk

Ich en weet niet wel oftmen dese eenen Af-
 godt ofte eene Afgodinne soude moghen
 noemen/ want sy was ghemaect als een
 Hermaphrodit (te weten) als wesende man
 ende vrouwe/ in de rechter handt hiel sy een
 bloot sweert / ende in de slinker handt
 eenen boge/ daer deur beteeckenende dat de
 vrouwen soo wel als mans in tyden van
 noot

noot souden gereet wesen om te bechtē. Eenighe eerden haer voor eenen Godt/ eenige voor een Godinne/ maer sy was meer ghehouden voor een Godinne dan voor eenē Godt/ sy gheloofden dat sy de ghene was die den paps/ brede ende alle ouerbloedigheyt verleende/ mitsgaders oock de oorsaec ende cause der liefde was. Den dach datmē haer dienst ende offerande dede/ wordt van de oude Sassen na haeren naem Frigedeag geheeten/ waer van dat de Engelsche dien dach Friday ende de Nederlanders Vrydach noemen/ ende ghelyck de orden van de seuen daghen der weken Donderdach comt tusschen VVoensdach ende Vrydach/soo seyt Olaus Magnus dat in de noortsche landen soo dē Afgodt Thor in een groote sael aen de voeten van een ghedeckt bedde was sittende / soo was daer aen sijn een sijde ghestelt den Afgodt VVoden, ende aende andere sijde den Afgodt Friga. Eenighe schryuen haeren naem Frea ende niet Friga/en seggen dat sy de hupsvrouwe gheweest is van den prince VVoden, maer sy wordt te recht Friga genoemd/ ende haren naem in seer out Sassenche gheschrift is gheschreuen Frige,soo voor gheseyt is: Saxo Gramaticus seyt dat het volck dat deur groote dierte inden tijt van Snio Coninck van Denemarcken ghedwongen was deur loten nieuwe woonninghen te soecken / was van de Godinne Friga beuolen/dat sy hun seluen Longobarden souden noemen/ maer dit wordt van Albertus Crantzius ende meer andere niet reden als fabuleus ghhouden.

Vanden

Nederlantsche
Vanden Afgodt Seater.

De leste van dese Afgoden/tot den welcken de seuen daeghen der weken (soo vore gheseyt is) toegheepgent waeren/ is

gheweest den Afgodt Seater, die ghemaect is
was op sulcke manier ghelyck hem dese fi-
guere vertoont,

Desen

Desen Afgodt wordt van eenighe Crodoghenoeint/ maer hy hadde oock den naem van Seater, ende de principaelste plaerse daer hy gheeert plach te wesen / was op eenen bergg/die den Seaterborgh gheheeten was.

Op eenen pilae was een baers gemaect/ en op de scherpe pyckelē oft vinnē van synē rugge stont desen Afgodt/hy was mager vā aensicht hebbende lauc hapt ende eenē langen baert / ende was ooc bloots-hoofs/en bloots-beens/in syn slincke hant hiel hy een wiel om hooge/en in syn rechte hant droech hy eenen eemer waters daer bloemen ende vruchten in waeren/ synen langhen rock was toegegort met een dwel van wit lynwaet. Dat hy bloots hoots siōt/op de scherpe vinnē van eē baers/dat bedupden dat de ghene die hem eerben/aenbaeden/ende dienden/souden sonder hun te quetsen ofte seer te doen passeren ouer difficile ende periculouse plaetsen/ deur het wiel was beteeckent de gheboeghde eenigheyt van de Saffens/ die al eenen wech te saemen ginghen: deur den riem/die vā dē wint wtgestreelt was/ wort beteeckent de vruchtē van de Saffens/deur den eemer/met bloemen ende vruchtē/ wort gedeclareert dat hy met natuerlijckē regen wilde de eerde doen voortsbrenghen bloemen ende vruchtē. Van desen Afgodt creegh den dach die hem toegheeyghent was / van de oude Saffens/den naem Seatersdag. die de Engelsche Saterdag ende de nederlanders Saterdach noch noemen.

Benessens dese Afgoden soo hadden sy
noch

noch diuerſche meer andere dierghelijcke Afgoden/die hun eygen oock waren/ſonder dat ſy van ooen haddē om vā de Romeynē eenighe goden te leeren ghelijck den Afgodt Ermenieal, die ghewapent ghemaect was ſtaende onder bloemen/&c. dē Afgodt Flint, die op eenē grootē Flint-ſteen ofte vierkep front/ ende noch meer diuerſche andere van hun eygen/ ſonder de gene die ſy naederhādēt van de Romeynen hebben leeren kennen.

Teghens alle deſe afgrypſelijcke Afgoden ende dupuelryen heeft hem den D. VVillibrordus geſtelt en geſtreben/hy is gereyſt in Vlaenderē, in Zeelant, in Brabāt, in Hollant, ende de omliggende plaetſen om ſielen wt de clauwen des dupuels te trecken/ ende in Abrahams ſchoot te brengen. Och Godt/ niet wat groot ianmer mogen wy beclae- gen/dat onſe arme voerſaeten/ by de ſeven hondert iaeren naer Chriſtus gheboorte/in deſe groote heydenſche dolinghe ende ver- blindheyt hebben geſeten/ ende hadden noch langer in deſe groote afgrypſelijcheyt moeten blyuen/en hadde deſen wttercoren man Godtē/ den gebenedyden dienaar Ieſu Chriſti/ den yuer ende compaſſie niet ghehadt/ om wt ſijn landt alhier in deſe Nederlan- den te comen/om de inwoonders het euan- gelie te preken. Glorie inder eeuwichheyt moet ghy hebben/heylicē vriendt Godts/ ende uwe mede-hulpers/ ende op der eer- den lof ende danckbaerheyt van ons/ ende alle onſe naecomelingen/ de inwoonders van deſe landen/ daer ghy den Apoſtel af ſijt.

Dat

Dat desen heylighen Apostel het oprecht
 woordt Godts gheprecht heeft/ dat heeft
 ghebleken aen de Goddelijcke cracht die
 daer mede is werckende geweest/ want sijn
 leeringhe is gheconfermeert gheweest deur
 sijn heylighen tekenen / ende deur sijn claer mi-
 rakelen/waer deur het ghecomen is/dat al-
 le dese Afgoden afghebroken ende ghede-
 struert sijn/ ende hun memorie soo te niere
 ghegaen / datmen niet met allen van huir
 weten en soude / waer het saecke datmen
 gheen mentie daer van in gheschryften ach-
 terghelaten en hadde. Gheheel Hollandt,
 Zeelandt, t'Sticht van Vtrecht ende Ouer-
 ijsel heeft hy tot Christum bekeerd / soo
 oock een groot deel van Vrieslandt, Gel-
 derlandt, Cleue, Gulick, ende Brabant, heeft
 oock de inwoonders van ende ontrent Gre-
 uelinghen bekeerd / met oock de vier am-
 bachten van Vlaenderen, waer deur datmē
 ter eeren Godts ende tot danckbaerheyt
 van desen Apostel de Kercken van Greue-
 lingen ende Husit, aen hem ghededicieert
 heeft. De Burcht van Antwerpen, ende de
 Stadt van Deurne, met de Kempen, heeft hy
 oock tot de kennisse Christi gebracht / waer
 deur ter eeren Godts/ende in kennisse/ende
 in danckbaerheyt van de weldaden / soo
 heeftmen tusschen Antwerpen ende Deurne
 een Kercke oock aen desen Heylighen Apo-
 stel ghededicieert/de welke Kercke wesende
 naederhandt van Marten van Rossen afge-
 broken / soo hebben de deuote Christenen
 noch een ander Kercke ter eeren Godts en-
 de hunsieden Apostel wederomme naerder
 de Stadt

de ſtadt van Antwerpen ghebouwt / maer
 deſe Kercke afghebroken ſijnde gheweest/
 deur de gene die deur Kerck-brekinge heb-
 ben de Chriſtelijcke religie willen reſorme-
 ren / nu ten derde reyse in dit teghenwooz-
 dighe iaer ons Heeren 1613. deur de de-
 uotie vande weerdighe inwoonders der
 ſtadt van Antwerpē, om hunnē puer ende
 danckbaerheyt te toonen / alſoo wel als hun
 Chriſtelijcke boozſaeten/hebben aengeuan-
 ghen op dit tweede fundament de derde
 Kerck ter eeren Godts ende den Heplighen
 Apoſtel Sinte VVillibrordus wederomme
 op te bouwen.

HET V. CAPITTEL.

Waerinne het leuen van S. WILLI-
 BRORDVS, met eenighe van zijn me-
 dehulpers int cort verhaelt wordt,
 mitſgaders d'ouerghesette copye van
 zijnen Testamente.

Als ſinte VVillibrordus is ghe-
 ſonden gheweest/om het heplighe
 euangelie tot de heydensche in-
 woonders deſer landen te pre-
 ken/ ſoo is hy vergheſelſchaft
 gheweest van elue medehulpers ende broe-
 ders/ſinder ordre/ want ſy altesamen mo-
 nicken waeren/van d'orden van ſinte Bene-
 dictus,

dictus, van dese twelue heplighe personen
en can ick maer de naemen van negen voor
seker ghebinden/ofte danher drp wederom-
me naer Enghelandt/ deur nootsaelijcke
oorsaecken hebben moeten repjen/ofte datse
in corten tijdt naer hun comste herwaert
ouer ghestoruen sijn/ oft deur cranchheyt
belet in dese trauaille voort te vaeren/ dat
is my onbekendt/ maer van sinte VVil-
librordus seluer / ende noch acht van sijn-
ne mede-hulpers ende broeders / sal ick
hier den leser int corte bescheet geuen / maer
eerst sal ick spreken van dese acht medehul-
pers/ ende van sinte VVillibrordus op het
leste.

De eerste vā desen is geweest S. Svvitbert
den soon van Sigebert graue van Nottin-
gham. Desen in de absentie van S. VVilli-
brordus doens hy naer Roomen was ghe-
trocken werdt gekosen om den Superieur
oft ouerste van d'ander broeders te wesen/
hy was een man/ modest/ ende sober in al
sijn wtwendighe manieren/ ende oock oot-
moedich van gheest / desen hepligen Man
hebben de broeders naer Enghelant weder-
omme ghesonden om aldaer Bisschop van
VVeerd te ghewpt te worden/ gelijk hy oock
ghewpt was van den H. Bisschop VVilfri-
dus, ende wederomme ghecomen sijnde/ soo
heeft hy sijn plaetse ende residētie te VVeerde
in dese nederlanden ghemaect/ ende nae dat
hy veel bruchten in den oost Gods gewon-
nen hadde/soo is hy in groet heplicheyt in
ons Heer gerust / int iaer ons Heren 717.
ende te VVeerde begrauen: daer nae is hy

ghecanoniseert gheweest van den Paus Leo den derden.

2. S. Adca naer dat hy in dese landen ghearbeyt hadde / ghelyck syue medebroeders / is wederontme naer Engelandt ghesonden gheweest / ende aldaer Bisschop gheordonneert van Hagustalde in het Conincryc van de Northumbers / welc officie / als hy dat veel iaeren weer bishlych bedient hadde / soo is hy in grooter heylicheyt ende eerweerdighen ouderdom in ons Heer gherust / ontrent het iaer ons Heeren 736.

3. S. VVilleyk hebbende lang ghearbeyt met syue medebroeders in de bekeeringe deser nederlantsche inwoonders tot het kerste gelooue / soo is hy op het leste gerostitueert Abt van een clooster te VVeerd / dat S. Svvierbert daer gesticht hadde. Als nu desen heylighen Abt ontallijcke sielen tot Godt ghewonnen hadde / soo is hy vol heylicheyt ende mirakelen in ons Heer gherust int iaer ons Heeren 727.

4. S. Adalbert is gheweest den sone van Edilbaldus Coninck van de Surde Saffens in Engelandt ende neue van Ofwaldus Coninck in het selue landt van de Northumbers / desen heylighen man heeft ontallijcke sielen tot onsen salichmaker in Hollant bekeert. Theodoricus graue van Hollande heeft ter eeren Godts ende den heylighen Adalbertus een Clooster ghesticht by de Stadt van Haerlem daer naederhandt den soon van den seluen Grane is genesen gheweest van een dancereuse cortse / deur de verdiensten van desen Saet / hy is in ons Heer

Heer te Egmont in Hollandt gerust ontrent
het iaer ons Heeren 705.

5. S. Marchelmus Prieſter ende belijder/
heeft het kerſten ghelooue ſonder ophouden
wel feſtich iaeren in deſe landen gheprecht/
ende ſeer veel volck ſoo in Hollandt, als in
Vrieſlandt, ende Ouerijſſel bekeert/ ende nae
dat hy veel arbejds ende trauaille in ſijn
hepligh beroep ghedaen hadde/ ſoo is hy
te Oldenſeel in ons Heer gerust ontrent het
iaer ons Heeren 762. ſijn lichaem is daer na
te Deuenter ghebrocht/ daer het tot onſen
tijt met eer ende veneratie is bewaert ghe-
weeft.

6. S. VVigbert Prieſter ende martelaer/
heeft twee iare te voer eer dat S. VVillibror-
dus in deſe landen quam/ ghearbejt om de
hepdenſche inwoonders tot de keniſſe Chri-
ſti te brengen/maer al te vergheefe/ende ſoo
was den Heplighen dienaer Chriſti ghe-
dwonghen wederomme naer Engelandt te
heeren ſonder vruchten van ſijne arbejt te
ſien/ maer doen ſinte VVillibrordus deſe
repeſe ende hepligh werck aenghenomen
hadde/ſoo is ſijne VVigbertus een van ſijne
medehulpers geworden/ ende nu ten twee-
de repeſe in deſe landen ghecomen/maer niet
lang daer naer ſoo heeft hem Radbodus den
Coninck van Vrieſlandt een ſeer wreede
doot aenghedoen/om dat hy het volck per-
ſuadeerde gheen eer noch ſacrificie eenē Af-
godt aen te doen/die den ſeluen Coninck op-
gherecht hadde/maer dat sy den ſeluen ſon-
den afwoopen/ ende verdeſtneren/ dit is
gheſchiet ontrent het iaer ons Heeren 694.

7. S. Lebuine gheboren van een edel gheslachte in Enghelandt, nae veel arbeys/ende groote vruchten die hy in dese landen ghewonnen heeft/soo is hy in ons Heer gherust ontrent het iaer 760. ende nae sijn doot is sijn lichaem tot Deuenter ghebrocht/ ende daer met groote veneratie bewaert/ als den patroon van de selue Stadt ende Bisdonne.

8. S. VVerenfride, priester ende belijder/ is een monick geweest van het clooster van Rippon inde prouincie van Yorck in Engelandt, daer sinte VVillibrordus seluer een monick af was/ desen hepligen leeraer hebbende ghepreect in Vlaenderen ende andere dese nederlantsche prouincien/ heeft byrans gheheel Ghelderlandt tot het kersten ghelooue bekeerd/ waer deur dat hy oock meriteert ghenoecht te wesen een Apostel van Ghelderlandt, hy heeft sonder ophouden tot sijne sterfdach toe ghearbeidt/ om het volck van Ghelderlant op den wech der waerheyt te brengen. Hy is in ons Heer gherust int iaer 705. Ende sijn hepligh lichaem is nae sijn doot gebrocht geweest tot Elit in de selue prouincie/ daer ontallijcke mirakelen daer deur gheschiet sijn/ ende principelijcken int ghenesen van het sler-sijn.

Hebbende nu ghesproken van dese medhulpers van S. VVillibrordus, soo moeten oock van den meester spreken/ van soo heplighe Discipelen/ den vader van onsen sinte VVillibrordus is oock een seer heplich man gheweest/ sijnen naem was VVilgis,
ende

ende hy wordt oock te recht **S.** VVilgiseus ghenoemt/ hy is eenen edelen heer gheweest van de prouincie van Northumberlandt, ende doens sijn huysvrouwe gestoruen was/ heeft hy dese weireltsche sorghe ende affairen van hem gheworpen / ende is een here- myt gheworden in een cleyu Cluysse oft Oratorie / die hy bouwde ter eeren Godts ende den heplighen Apostel sinte Andries in de voorgenoemde prouincie van Northumberlandt, in de welcke als hy veel iaeren geleest hadde/ in vasten/ in waecken/ en bidden/ soo is hy vol heplicheyt des leuens/ ende eerweerdighen onderdom in onsen lieuen Heer gherust/ ontrent het iaer ons Heeren 736. den heplighen Alcuinus preceptor van den Keiser Karle de groote, heeft het leuen van sinte VVilgise in Elegiacalfe Carmina gheschreuen/ soo hy seluer betuycht in het leuen van sinte VVillibrordus, daer hy oock een miraekel van sinte VVilgise verhaelt/ van het vermeerderen van wijn. De moeder van sinte VVillibrordus is oock een Godtbruchtighe vrouwe gheweest / ende als sy van hem groot ginck / soo heeft sy in haeren slaep ghesien als in een visioen een wassende maen in haeren mondt vallen/ d'welck de heplicheyt van haer kint beteekent heeft.

Sinte VVillibrordus gheboren sijnde/ ende ghecomen tot bequaeme iaeren/ soo heeftmen hem ter scholen ghedaen in het clooster van Rippon in de prouincie van Yorck in Enghelade, daer hy in geleertheyt ende deughden opghewassen is/ ende in het

selue clooster / is hy oock monick ghewor-
den / van d'orden van sinte Benedictus,
daer naer is hy naer Irlandt gherepft om
meer van de werelt ghescheppen te sijn/ende
ons Heer in stilicheyt te mogē dienen / en
daer heeft hy noch twelf iaren ghestudeert.

Soo het nu gheschiedt is dat den hepli-
gen Abt Eghertus (soo voer in het derde ca-
pittel wordt verhaelt) sijn begeerte om dese
landen tot het kersten ghelooue te bekeeren
niet en heeft moghen volbrēngen: Soo
heeft hy sinte VVilibrordus met sijne me-
dehulpers in sijne plaetse ende stede ghe-
sonden / dese twaelue in dese Nederlanden
ghecomen sijnde / soo sijn sy aldereerst by
den franschen Prince Pipinus, onder wiens
ghebiedt dese landen doens waeren/ te sae-
men ghegaen / desen was een goet ker-
sten prince/ die corts te voren Radbodus
den heydenschen Coninck der Vriesen (die
oock ouer Hollandt die tijdt regeerde) ver-
dreuen hadde/desen Prince heeft gheboden/
dat niemant van de heydenen hun predica-
tien beletten en soude/ oft hunliedens eeni-
ghe ghewelt aen doen. Sinte VVilibrordus
met sijne mede hulpers het euangelie aldus
hebbende begoft te preken/soo heeft hy hun
in dit goet werck laeten voortvaren/
ende is seluer nae Roomen gerepft/ by den
Paus Sergius, die doen ter tijt in sinte Peeters
stoel was sittende/maer eer dat hy by den
Paus gecomen was/ soo hadde den Paus
de wetenschap van sijn comste/ deur een
bissioen/ waer deur dat hy vermaent was/
om hem eerweerdichlyc te ontfangen/ ende
hem

hem niet te wepgheren het ghene / dat hy op hem begheerē soude/ het welck alsoo geschiede/ ende van den seluen Paus is hy ooc Ertsbischop ghemaecht gheweest/ ende den naem van Clemens heeft hem den Paus ooc gegeuen/ waer deur dat hy Clemens V Villibrordus gheheeten werdt.

Soo hy in de Nederlanden wederomme ghecomen is/ soo heeft hy sijnen Bischoplijcken stoel binnen Verecht ghestelt / alsoo dat hy den aldereersten Bischop van Verecht is gheweest / daer naer heeft hy kercken ende cloosters ouer al ghesticht/ deur de giften ende assistentie van puerighe nieuwe Christenen/ ende ter contrarien de tempels ende Afgoden der heydenen heeft hy afgebroken / ende alsoo hy op een tijt vast besich was/ om eenē heydenschen Afgodt in stukken te smyten/ soo gaf hem eenē Afgoden-dienaer eenen grooten slach / niet een sweert op het hooft/ maer hy en creech daer van nochtans gheen quetsure/ maer den heyden die hem sloech is terstondts daer op van den dupuel beseten gheweest/ ende in dry daeghen daer naer deerlijcken ghestoruen / alsoo heeft onsen lieuen Heer den wraeck seluer ghedaen / ende de ghene ghedoot die sijnen dienaer wilde dooden/ want Sinte VVillibrordus wt hem seluen wilde nimmermeer quaet met quaet loonen.

Soo hy plach te gaen preken ende het heylighe Sacrament celebreren/ soo droech hy dickmaels een vleessighe wijns met hem/ om den dienst Godts/ ende oock om den ar-

men altemets te refrescheren / ende het is op een tijt gheschiet / dat soo hy t'waelf arme mans dede allegheleijck wt sijn flessche drinckē / nochtans soo was de flessche alsoo vol wijns / als die was eer dat sy daer wt ghedroncken hadden : deur sijn ghebet heeft hy oock ghemaect dat een wijnvat / dat byrans heel wt was / is wederomme vol wijns gheworden / oock deur sijn ghebet ende benedictie is dickmaels weynich wijns tot veel vermeerderd . Door de gheue oock die waeter ghebreck hadden heeft hy doen springen een fonteyn / niet wpt van Haerlem in Hollandt .

VVapen
van Vlis
singhen .

Sijn wijn-flessche is naer sijn doot in Zeelandt booz een reliquie bewaert gheweest / waer deur de plaetse daer men die bewaert heeft / soo ons de traditie ende ouerleueringe verdoont / den naem van Vlesinghen ghecreghen heeft / waer van oock de selue plaetse ofte stadt een wijnflessche in de wapen is vuerende .

Te Trier soo den heplighen VVillibrordus het Sacrificie der Misse in een Nonnen clooster ghedaen hadde / soo heeft hy het clooster met ghewijt water doen besprengen / ende de siecke susteren van het selue water oock te drincken doen gheuen / waer deur de gheweldige pestilentie op ghehouden heeft .

Van desen hepligē Apostel van Vrieslant, Hollandt, Zeelandt, de vier ambachten van Vlaenderen, de Stadt ende bybanck van Antwerpen, met oock de Kempen, insghelijck Ghelderlandt, Cleuelandt, Ouerijssel.
ende

ende de omligghende plaetsen machten wel seggen dat hy meer Nederlantsche prouincien tot het kersten ghelooue ghebrocht heeft / van eenighen anderen Apostel van de andere prouincien der nederlanden.

Gheromen synde naer allen synen arbeet (hebbende oock tweemael te Romen gheweest) tot eerweerdighen ouderdom/soo is hy in ons Heer salichlyck gherust int Bisdum van Trier int iaer ons Heeren 736. ende seer eerlyck begraeuen in het clooster van Epternaken, d'welck hy seluer ghesticht hadde.

Hy was schoon vā stature/stadich vā gesicht/blpmoedich van herten/discreet in syn woorden ende wercken/ ghereet om goeden raet te geuen/ende stantvastich om den wille Godts te volbrengchen.

Het Testament vanden H. WILLIBRODV S, ouergheset wt
het Latijn.

Inden naem Christi, behoort de Christen den wech des waerhepts te kennen/ waer den sy hunnē schepper weerdichlyck naer syn verdiensten moghen dienen/oft de offerhande van haere aelmoessen en haer deuotie soude strecken tot henne salicheyt/ d'welck den alderhoochsten selue is seggende: Gheeft/ende v sal gegeuen worden/ ende doet aelmoesse/ ende alle dingen sullen v supuer sijn.

Daer.

Daeronne ick inden naem Godts Clemens VVallebrordus Bisschop/ ouerdenke de de cranchheyt bande menscheijcke nature/hoe dat ick soude mogen afwasschen mijne sonden/ ende met de gaue des Heeren tot d'eewighe blijfchap comen / gheue ick vanden dach van heden/ ende begheere dat t'selue sal bliuen ghegheuen ten eeuwichen daghe / te weten aen t' Clooster van Epternac, d'welck gheboudt is op de riuere Surra, in het landt van Beden/daer ick de selue Clemens VVillibrordus, inden naem des Vaders, des Soons, ende des H. Gheelts, ende bande heplighe Apostelen Peeter ende Pauuels, ende vanden heplighen Ian-Baptista oft andere heplighen/schijne bewaerder oft regeerder af te wesen / ende in dien Christo beliest / mijn lichaem aldaer oock rusten moet.

Dit is t'ghene / dat ick gheue oft leuere aen de heplighe plaetse van Epternac, alle dinghen/ oft dorpen / oft slauen/ die my de vryghebozen Fransosen door hennē liefde/ ende door hennē salicheyt gheleuert oft gegheuen hebben.

Mitsgaders die dinghen die Heere Pipinus my ghegheuen oft toegheschickt heeft/ oft sijn huysvrouwe Plectrudis, oft sijnen sone onsen heere Carolus opperste hofmeester / welke selue dinghen heer Carel ende sijnen vader Pipinus, soo gheduerende mijn leuen/ als naer mijne afstijghent door hennē milicheyt my ghegheuen hebben.

Ende die andere dingen noeme ende verclare ick door een deele/ oft de persoonē die my

my die gheleuert oft toegheschickt hebben/
om dat dit gheschryft naer verhefich van-
den tijt/ dit solemnelijck moet bevestighen/
ende dit sijn de namen vande personen.

Rhotingu. heeft my ghegheuen oft ghele-
uert ee kercke/ die gebouwt is inde burcht
van Antwerpen, op de rinere vande schel-
de/ in het landt van Khijen met aenhanghen-
de dorpen / die aldus ghenoeit sijn Bacu-
ualde, V Vimelecheime, Furgalare, ende het
derde deel vanden tol inde burcht van Ant-
werpen.

Ende Heribaldus clerck gaf ende leuerde
my een ander kercke in het landt van Mar-
sens/ daer de Maes in de zee loopt/ met hare
appendentien/ ende een vies bossche / daer
biesen op wassen.

Ende Angibaldus gaf oft heeft my ghe-
leuert een dorp ghenoeit VVadradoch, in
het landt van Pelen op de rinlere Duth-
mael.

Ende Ansbaldus gaf oft leuerde my sijn
deel in het dorp gheheeten Bulloch, in het
landt van Pelen.

Ende Bererhinde een gheestelijcke vrou-
we gaf oft leuerde my haer deel in het dorp
Bodanschoot, in het landt van Pelen.

Ende Henricus gaf my sijn deel in het
dorp gheheeten Pieplo.

Ende Engelbertus gaf oft leuerde my eer-
tijcs sijn deel in het dorp genaemt Hineslo-
ten, in het landt van Pelen.

Item Engelbertus, gaf oft leuerde my
een dorp gheheeten Alpheim, in het selue landt
van Pelen.

Item

Item Ansbaldus clerck gaf oft leuerde my een dorp geheeten Diosna, in het landt van Pelen, op de riuere Digena.

Ende Thierbaldus gaf oft leuerde my een kerck in het dorp Montnahun, die Araride ghenoeint is / met haere appendencien.

Ende den door-luchtigen man Hedenus gaf oft leuerde my alle syn deel in het dorp geheeten Aimistad, op de riuere VVieheo, in het landt Turugasnes.

Alle de bouengenoemde ende geschreuen dingen gheue ende ouerleuere ick Clemens VVillibrordus aen het voorgenoemde Godtshuys van Epternac, oft aende heylighe vergaderinge der broederen die aldaer Godt dienen / op conditie / dat sy met alle de voorgenoemde dingen sullen mogen doen hennen goeden brjen wille / op dat sy oock aldaer t'allen tyden door ons miltthept / oft onsen Heere Carel opperste hoofmeester / oft oock van die personen / die my hen goet geleuert hebben / voort souden gaen in vermeerderinghe.

Ende dat heeft ons oock beliest daer by te voeghen / dat in dien daer yemandt van mijn erfghenamen oft vooz erfghenamen / oft eenige andere onbekende personen / oft oock eenige wettelijcke ouerhept / tegens dit mijn testament oft donatie / die welcke ick Clemens-VVillibrordus, wel bedacht / ende met eenen rijpen raet / ende met eenen goeden puer hebbe laeten maecken / soude willen doen / oft connen / oft t'selue breken / ende dat hem dit pampier om t'ouerlesen ghetoont ende ghepresenteert synde / hy

euen

euenwel naederhandt niet en wilde op-
houden / de granschap van Godt Al-
machlich / mitsgaders van alle Heylighe
Engelen / moet ouer hem comen / ende
hy ghescheppen sijn van alle Kercken ende
Christelycke gheselschappen / ende hy moet
deel hebben met Judas den verrader on-
ser Heeren / ende versinken met Dathan
ende Abiron / de welcke die aerde le-
uendich inghesloct heeft / ende daer-en-
bouen soo salmen hem dwinghen te ghe-
uen inden Stadts schadt thien march
goudts / ende vyf pondt siluers / ende
r'ghene dat hy wederomme heyscht

dat en sal hy niet vercrygen. Al-

dus gedaen int feste laer re-
gnerende den Coninck

Theodorick.

HET VI. CAPITTEL.

Beclaeghende, dat het gelooſe d'vvelck
S. VVILLIBRORDVS in deſe Neder-
 landen gheplant heeft, naer dat het
 neghenhondert iaeren gheduert had-
 de, is comen beſchuldicht te vvorden
 het oprechte kerſten ghelooſe niet
 te vvelen, ende hoe datmen vveten
 mach oft deſe beſchuldiginghe te recht
 ghefundeert is, oft niet.

Wat ghelooſe ende religie dat de
 heydenſche inwoonders van deſe
 nederſte prouincien van de
 Nederlanden hadde/ doen humlie-
 den heplighen **Apoſtel S. VVilli-**
brordus onder hun ghecomen is/ is getoont
 gheweest deur de ignorancie ende onwetent-
 heyt die ſy hadden van den waerachtighen
 Godt/ ende de afgrypſelghe afgoderye die ſy
 deden aen den dupel. Als nu ſinte **VVilli-**
brordus met ſyne medehulpers deſe arme
 heydenſchen tot kenniſſe van den waer-
 achtighen Godt ghebracht hadde/ ſoo en
 bracht hy hun niet tot eenigh ander kerſten
 ghelooſe / dan tot het gene daer inne te vo-
 ren de heydenſche **Saffens** van Engelande
 beheert waeren/ ſoo oock waeren de hey-
 denſche inwoonders van **Vranckrijck**, van
 Spa-

Spanien van Italien, &c. Te weten/ tot het ghemeyn ende generael kersten ghelooue/ waer toe den naem van Catholijck is van d' Apostelen Christi in hun twelue artikelen des gheloofs ghegheuen gheweest ten oorsaecken ende memozie/ dat het ouer al moest verspreyt sijn.

Die kersten menschen/ die doens van dit ghemeyn ofie Catholijck kersten ghelooue waeren in alle dese voorsz. genoemde landen/ die hebben de Misse ghehadt/ sy hebben haere sonden der priesteren ghebiecht/ sy hebben voor de sielen van de gheloouinghe ouerledene menschen gheteiden/ sy hebben de heyligen aengheroepen/ sy hebben cloosters van religieuze mans ende vrouwen gehadt/ ende ooc het gebruyck vā beelden in hun kerken/ ende sijn in alle artikelen des gheloofs van het selue gevoelen gheweest daer de Catholijcken noch hedens daeghs van sijn.

Ende ghehijck d' Apostelen Christi als sy repden/ om d' euangelie tot de heydenen te preken/ deur de cracht Godts/ tot beuestinge van de waerheyt die sy leerden/ hebben wercken bouen den cours der natueren ghedaen/ te weten Mirakelen, soo hebben oock de ghene ghedaen/ die Italien, Vrancrijck, Enghelandt, Spanien, ende andere landen bekeert hebben/ mitsgaders oock S. Villibrordus ende sijne medehulpers in die bekeeringe van dese lande: waer het nu saetke dat die Catholijck oft generael kersten ghelooue d'welck ouer alle dese landen nu verspreyt was/ het oprechte kersten gelooue niet en was/ hoe is het dan by-ghecommen

dat de cracht Godts met dese heylige man-
 nen/die d'inwoonders dese landen daer toe
 ghebracht ende bekeert hebben/ niet min en
 heeft ghewrocht ende gheopereert/dan met
 de Apostelen Christi seluer/want soo groo-
 te mirakelen hebbe sy gedaen als d'Apostelen
 Christi deden/ gelijk alle historien/iae gee-
 stelijke en wereltijcke/in sooveel verschey-
 den lande daer van getuygenisse geue/wil-
 len nu eenige nieuwe leeraers hier tegen seg-
 gen/dat dese mirakelen deur den discipel syn
 gedaen geweest/soo soude ick van hun wille
 weten / tot wat eynde dat de discipel mira-
 kelen soude doen/ waer deur de heydensche
 menschen hun afgoderen souden verlaten/
 ende het euangelie Christi gheloouen/ ende
 hun laeten doope in den naem des Vaders/
 des Soons/ ende des heylighe Gheestes/wat
 soude sy daer mede winnen? heeft sy hun
 niet vast genoegh als sy de Sonne/de Maen/
 ende andere Afgoden de hooghste godde-
 lijck eer ende dienst aen doen die den men-
 schen moghelijck is om doen/ te wetē ado-
 racie/aenbiddinge/ende sacrificie?

Soude oock den Almoghenden Godt
 willen syden ende toelaeten/dat valsche lee-
 raers de cracht van mirakelen souden heb-
 ben/om van heydenen misghelooouighe ker-
 sten te maken/ ende soude sy gheene op-
 rechte leeraers op de werelt hebben/ die
 grooter mirakelen souden doen teghens de
 mirakelen van valsche leeraers/ ghelijck
 Moyse teghens de Egyptische tooucracs
 dede? in wat arme conditie soude dan de
 werelddt staen? deur wat middel souden de
 arme

arme heydenen tot d'oprechte kénisse Christi comen? wat remedie? wat raedt waer hier inne te gebruycken? S. Paulus seyt/ dat ^{Ephes. 4.} Christus heeft ghegeuen de sommighe tot Apostelen/ de sommighe tot Propheten/ ende andere tot herders ende leeraers/ &c.

Is sinte Villibrordus ende sijne medes hulpers/ ende die ghelijcke die soo veel heydensche landen kersten ghemaeckt hebben/ gheene van dese oprechte Apostelen ofte Pastoors geweest/ wie waerē sy dan? wat deden de gene dan die oprecht moeten gerekent sijn/ waer staken sy? waren sy onzichtbaer oft inuisibel? wat is dat gheseyt/ wat onbeschaeinden grooten grouen giellengen heeft dit verstaet oft heeft doruen eenighe redelijcke menschen sulcx voorhouden/ heeft Christus dan onzichtbaere Apostelē/ onzichtbaere Propheten/ onzichtbaere Euan-gelisten/ ende onzichtbaere Pastoors ofte Doctoors ghehad? Och hoe wel is Christus dan ghedient gheweest/ van een deel onzichtbaere wlen / heeft hy opt gheseyt dat de werelt deur onzichtbaere leeraers soude bekeert worden? hoe costen onzichtbaere predicanten onder de heydenen rep-sen/ om die tot Christum te bekeerē? de heydenen souden wel verschrucht sijn om menschen te hooren preken die sy niet sien en costen/ wie heeft opt sijn leuen van sulcke sots grillen ghehoort? Ander waerheyt daer en waeren gheene / noch sichtebaere/ noch onzichtbaere/ die in de commissie/ die Christus sijn Apostelen gaf om heydenen te bekeeren/ ghebleuen hebben dan alleen de

ghene die van d'Apostelen Christi haer
ſichtbaere ſucceſſie ende nabolginge hebbē
ghehaot/ende met deſe heeft Christus oock
met min dan met d'Apostelen ſyn cracht
deur mirakelē getoōt / geſeyt te voren geſeyt
is/dat de werelt daer deur ſoude weten/dat
hun comiſſie was gheromen van Godt.

In deſe religie dan alſoo in deſe landen
geplant ſijnde/ hebben de kerſten menſchen
van eeuwe tot eeuwe/ oft van euders tot
ouders ghebleuen/tot onſen tijdt toe/welck
ontrent de neghen hondert iaeren is / in
eendrachticheyt des gheloofs / ſonder te
ghens malcanderen te tieren met diſputa-
tien/arguatien/kyuagien ende twiſten / de
menſchē doens deuoot waren/Godebrach-
tich/ bermhertich/ende conſcientieus/ men
heeft hercken/Cloosters/ ende Capellen ter
eeren Godts gheſticht/ende Godtſhupſen/
ſcholen ende andere edificien van caritaten
opgherecht. Maer eplacen nu in onſen tijt
is alſulcke allende ouer deſe landen geuallē/
als waer van datmen noyt te voren ghe-
weten en heeft.

Het ſelue ghelooue daer inne dat ſinte
VVillibrordus deur de hulpe ende cracht
Godts de oude inwoonders deſer landen
tot Christum bekeert heeft/ is nu beſchnl-
dicht het oprecht kerſten ghelooue niet te
ſijn/maer vol afgoderpe/ erreuren/ corrup-
tien ende ſuperſtitiē/ waeromme dat het be-
hoordt ghereformiert te worden. Laet ons
nu vraeghen wie de ghene ſijn/ die dit ghe-
looue alſoo beſchuldighen / want het wel
van noode is deſe perſoonen te dege aen te
ſien

sien ende daer op wel te setten/ dit sijn eenighe nieuwe/ onlanckr/ onghesonden Apostelen. Van waer comen sy dan? sijn ouerloopers van de Catholijcke kercke daer sy eerst van waeren. Soo moemen dan in den eersten considereren dat het een ghemeyne saecke is/ als eenige ondeuchtsaeme dienaeren sonder adieu oft orlof wt hunnen dienst/ als dieuen gaen wech-loopē/ dat sy altoos sullen om hun seluen te verschoonen de goede lieden blameren/ die sy ghedient hebben.

De principaelste belhamers van dit onghesonden Apostelschap/ om de werelt te reformeren/ sijn dry/ die eenighen grooten slepp van naevolgers ghecregen hebben/ te weten/ Monic Lutherus, Canonick Caluinus, ende Paep Simons, den eenen wt het lant van Sassen, den anderen wt Picardien, den derden wt Vriesslandt, dry van verscheydē plaetsen/ dry van verscheyden opinien. Van elck van desen sijn nu ter tijt (Godt betert) de aenhāgers ende discipulē ouer dese Nederste Nederlanden gespreyt/ dese(benessens eenighe clepne lasteraercken/ die hier ende daer schuylen) sijn de ghene die het oude kersten ghelooue alsoo beschuldighen/ och onweerdighe afcomste van soo goede voorgaende Christenē! schaemt v van sulcx te pepsen/ hoe veel meer van sulcx te doē/ die de groote deucht die hen een ander doet gaet als grote ondeucht verachten/ die toont veel meer als ondanckbaerheyt: maer het ghene daer sy lieden mede voort comē/ en is niet min dan blasphemie ende Godts lasteringe.

Heeft ons lieuen Heer sinte VVillibrordus ende syne medehulper s met mirakelen gheaffliciert/om de menschen van d'een Afgoderye aen d'ander te trecken/ soo herft S. VVillibrordus de dupuel meerder dienst ghebaen van Gode/ ende dat oock deur Godts eyghen assistencie/ besiet nu, wat afgrypseliche blaspheemie dat hier wt volghen moet/ wat sijn dit booz menschen die dit seggen/wie heeft hun commissie ggeuen om het ghelooue ende religie dat sinte VVillibrordus in beselanden gheplant heeft/ aldus te lasteren/ blameren/ ende controleuren?

Is het oock moghelijck dat sy souden conuen van Gede ghesonden sijn? het is wel van noode datmen wel daer op letten ende dat punt bouen alle andere punten andersoetke soude/willen sy segge dat sy wt de schrifture beuinden/ dat het al soo behoort te wesen/ghelijck sy sustineeren/ waer hebben sy de schrifture ghebonden? Hoe sijn sy daer aen gheraecht? wie heeft hun gheseyt dat daer eenighe schriftuere was? wie heeft het hun eerst laeren sien ende leeren lesen? en heeft sinte VVillibrordus seluer de kennisse ende weteschap daer vā albereerst onder de inwoonders deser landen niet gebrocht? Is hy de ghene niet gheweest die hunlieden heeft gheleert en doen gheloouen dat den Spbel ende het nieuwe Testament boozseker ende sonder eenigh twyfel het waerachtigh woordt Godts is? Sy sullen seggen/dat al is het alsoo dat sinte VVillibrordus de wetenschap van de schriftuere alder

albereerst onder de inwoonders deser landē ghebocht heeft/ nochtans en heeft hy selue de schriftuere niet recht verstaen. Och wat groote houerdp/sp willen him vermeten de schriftuere beter te verstaen/ dan de ghene die him heeft leere verstaē dat het de schriftuere is. Maer sy willen seggē dat daer veel gheleert worde in de religie die sinte VVilibrordus ghepreecht heeft/ d'welck in de schriftuer niet en staet: ende dat daer niet en behoort gheleert te worden dan dat in de schriftuer gheschreuen staet/hier op moeten him vraghen/waer sy in de schriftuer beuinden datmen niet en behoort te ghelouuen dan dat in de schriftuere gheschreuen staet/connen sy dit niet toonen/soo leeren sy seluer dat in de schriftuere niet gheschreuen en staet/hebben sy de macht om nieuwe texten aen de schriftuer te voegen die te voren daer niet en waeren/ dat is een ander saeck/soo moeten him gemaecten texten oock aemmenē/ Datmen niet gelouue en moet dat inde schriftuere niet geschreue en staet. Om dat de text-maekers die desen text gemaect hebben/dat seluer seggen.

Maer dat d'Apostelen Christi seluer meer gheleert hebben dan in de schriftuere geschreuen was/als sy preecken/cannen wt verscheyden redenen proberen. Sinte Mattheus die de eerste is geweest vā alle de Apostelen ofte Euangelisten die geschreuen hebben/die heeft sijn euangelie geschreuen soo Eusebius ghetuycht/int iaer ons Heeren 41. Ende sint Ian den Euangelist die de leste gheweest is van de schryuers van het nieu-

we Testament/ heeft sijn schriften volepnt
 int iaer 97. ofte 99. want Eusebius ghe-
 tuyct dat hy sijnen Apocalypsie ofte open-
 baeringe gheschreuen heeft int iaer 97. ende
 dat hy sijn euangelie ende epistele tot Ephe-
 sium gheschreuen heeft/ int iaer 99. naer
 dat hy van sijn ballinckschap wt het eplade
 van Pathmos ghecomen was/ soo het oock
 blyckt wt de schriften van S. Ireneus, S.
 Athanasius, Epiphanius, ende andere. Soo
 is het dan gheveest ontrent de sestiich iae-
 ren eer het gheheel nieuwe Testament is
 gheschreuen geweest. Interim ende ghe-
 duerende den seluen tijdt/ hebben d'Aposte-
 len Christi hun seluen in liersche landen
 ouer de werelt ghespreyt / ende sijn hier en-
 de daer om Christus wille ghemartiriseert
 geweest / sonder dat sy seluer het nieuwe
 Testament ghestien hebben/ waer wt oock
 nootsaekelijck volcht/ dat sy meer gheleert
 hebben dan daer gheschreuen was/ den-
 dien dat sy soo lage niet en leefde tot dat het
 al gheschreuen was/ den meestendeel van
 humliedens selue oock niet met allen daer
 van gheschreuen hebbende. Soo sijn daer
 oock veel dupsenden van de eerste kerstenen/
 die Godsalichlyck in het oprecht kersten
 ghelooue hebben gheleest / ende daer inne
 ghestoruen sijn/ die oock noyt de schriftuer
 ghelesen/ noch ghestien/ noch daer van ghe-
 hoort en hebben.

Ich weet wel datmen hier teghen sal
 willen seggen/ dat d' Apostelen sijn van den
 heylighen Gheest gheinspireert geweest/
 ende daerom en hebben sy het gheschreuen
 woorde

woordt Godts niet soo seer van doen ghe-
 hadt: maer hier op antwoorde ick/ dat
 daer wt niet en volg. t dat sy niet meer en
 leerden dan daer naer in het nieuwe Testa-
 ment soude gheschzeuen staen. Het mach
 ooc schynen naer het gevoelen van onse ge-
 pretendeerde gereformeerde dat d' Aposte-
 len de schriftuere nootsaekelijc vā doe had-
 den/ om in de handen te steken van alle soz-
 ten van idioten/mans/ vrouwen/ iongers
 ende meyskens / gelijk onse ghereformeer-
 de nu doen / maer d' Apostelen en waeren
 soo ghereformeert niet / noch en gauen aen
 onse ghereformeerde geen sulcke exempelē/
 ende waer het saet dat sy nu ter tyt leefden/
 sy mochten daeromme van onse gherefor-
 meerde wel berispt worden.

Dese Apostelen ons Heeren/ hebbende
 gepreekt in verscheyde verre landen / eeni-
 ghe in Aliē, eenighe in Afriken, beneffens
 de gene die in ons Europa gepreekt hebben/
 en veel menschen ouer al tot het kersten ge-
 looue bekeert hebben. Soo sijn daer in dese
 verre landen daer eenighe van d' Apostelen
 gepreekt hebben/ noch Christenen tot den
 dach van heden ghebleuē/ ghelijck de Chri-
 stenen te Cangranor ende Malabar in Oot-
 Indien, die de Christenē van S. Thomas ge-
 heeten wordē/ om dat sy deur dē Apostel S.
 Thomas tot het kersten gelooue sijn bekeert
 geweest/ item de Abissijnen ofte Christenen
 van Ethiopien, onder wien de heylige Apo-
 stelen Sinte Andries, Sinte Matheus, ende
 Sinte Matthias ghepreekt hebben / dese ende
 andere dierghelijcke oude Christenen al is

het saecke dat sy niet en schuylen onder de
 Roomsche kercke/ ende dat eenige van hun
 hebben hun bycans van den tyt van de pri-
 matue ofte eerste kercke Christi op hun
 seluen ghehouden / ende dat dese sorten van
 oude Christenen onder malcanderen in
 eenighe punten des gheloofs ende ceremo-
 nien differerē / nochtans in alle de puntē/
 daer onse nieuwe controleurs de Catho-
 lijcke kercke in beschuldigen (als van Mis-
 se te doen/ ende te geloouen de tegenwoordig-
 heyt Christi in het heylige Sacrament des
 Altaers/ ende dat oock deur transubstan-
 tiacie/ van de heylighen aen te roepen/ van
 voer de dooden te bidden / van te bichten/
 van beelden in de kerckē te hebben/ van het
 Cloosterlyck leuen / &c.) ouercomen en
 onderhouden dese Christenen alle-ghē-
 lijck/ ende oock sustineren met groote stant-
 haftigheyt de selue leeringe ontfangen te
 hebben van de Apostelen Christi / soo sy
 eerst het kersten ghelooue onder hun preec-
 ten/ het welck moet enimmers waerachtich
 wesen/ deur dien dat alle dese Christenen
 niet teghenstaende dat sy in andere punten
 differeren/nochtans in desen generalijcken
 accordeeren/ dat onmogelijck soude wesen/
 waer het saeck dat sy niet verskiert en wae-
 ren/ deur alle hare Annalen/kerckelijcke hi-
 storien/ ende oock deur de traditie ende
 ouerleueringe van ouders tot ouders/ dat
 dese punten van d'Apostelē ghecomen wa-
 ren. Iae het is oock om wel op te letten en-
 de te noteren/ dat onder de Christenen van
 de grieksche kercke noyt mensche en is be-
 kent

kent gheweest / die de teghenwoordicheydt Christi int heyligh Sacrament des altaers geloochet heeft / ende geen oock onder eenighe van d'ander oude Christenen. Nu soude ick geerne weten / of men in alle reden ende oordeel van alle redelijche menschen soude eer behooren te geloouen twee sorten van de nieuwe wighekipte secten van onsen tijdt / die malcanderen noch anders seer verfoeyen / dat de teghenwoordicheydt Christi int Sacrament des Altaers niet en is / dan alle de oude Christenen van de gehele werelt / dat het daer in is / ende dat de Apostelen hun voorzouders alsoo geleert hebben. De gene die seggen dat het soo niet en is /

dat sijn

Calvinisten ende VVederdoopers, de ghene die segghen dat het soo is / dat sijn de Christenen vande Roomsche Kercke / die vande Grietsche Kercke / die van de Ethiopiasche Kercke / die van Oost-Indien, ende alle de sorten van de oude Christenen in Afië ende Africken geen wtgesteken / die ten minsten twaelf-derley sijn. Ende oock teghens dese twee die nieuwe sijn / ende malcanderen in dit misgelooue gheselschap houden / sijn oock twee / die nieuwe sijn / ende de teghenwoordicheydt Christi int Sacrament des Altaers gheloouen.

Te weten

Hussiten ende Lutheranen.

Hier sijn nu veel getuygen teghen twee / hier sijn veel oude ende twee nieuwe teghen alleculijc twee nieuwe / alle de oude ende twee nieuwe hebben om hun de teghenwoordicheydt Christi

Christi int Sacrament des Nutaers te doe
geloouen/ten eersten de clare woordē Chri-
sti/Dit is mijn lichaem,&c. ende ten tweedē
de gheduericheydt van dit ghelooue onder
alle sorten van oude Christenen van den
tydt van d' Apostelen af/ tot nu toe. Maer
Caluinisten ende Wederdoopers en heb-
ben noch fundament op Christus woorden
(want Christus en can geen dobbelheyt ge-
bruycken om te ontkennen op een plaetse
dat hy op een andere plaetse gheseydt heeft)
noch sy en connen gheen sorten van oude
Christenen in de heele werelt gheuinden die
met hunlieden alsoo geloouen/ ende vander
Apostelen tyt alsoo ghelooft hebben.

Wie is hy dan/ die (deur syn eppen botte
oft obstinate partialiteyt niet verblint syn-
de) hem can laeten duncken/ dat het moghe-
lyck is dat dese twee sorten van nieuwe wt-
ghekipte Christenen in dit stuck ghe-
lyck hebben/ende alle andere sorten van ou-
de Christenen ongelijck? Wie sijn dese? hoe
sijn sy aen dese verlichtinghe gecomen? hoe
geloofweerdich acht den eenen van hunlie-
dens den anderen?

Dese sijn (soo vozen gheseyt is) anders
geen dan Caluinisten ende Wederdoopers/
sy sijn tot hun verlichtinghe gecomen/ deur
het breken van hunne beloften tot Godt/
want hun eerste leeraers sijn ouerloopers
getweest van de Catholijcke Kercke/sy hou-
den soo veel vande deucht ende goetheyt vā
malcanderē/ dat den eenen den anderē ver-
maledijgt/ verbyndt/ ende verdoemt. Och
Jesús Christus sijn dit dan twee getuppen/

om geloof te wesen/ teghen Christus eygen
woorden / teghen alle de oude Christenen/
ouer de gheheele werelt/ ende teghen twee
nieuwe sorten van Christenen / die oock de
voorzplaetse van humiliatedens behoozē te heb-
ben: wat groote rasernijē waer dat?

Van d'ander punten des gheloofs / te
weten de transubstantiatie / aenroepinghe
der heplighen / biiden vooz de over-
leedene / &c. daer dese twee eenen derden
ghetuygen mede hebben/te weten de Luth-
eranen, met soo wepnich reden moghen dese
dry teghens alle de oude Christenen van de
werelt geloof worden/ als de twee/ wan-
neer dat den derden wtgelaeten is. Sy pre-
tenderen allegelijck dat sy de Christelijcke
religie reformeren nae het woordt Godts.
Laet ons nu noch verder ondersoekē oft sy
vā Godt gesonden sijn/om sulcx te doē/wāt
sy moeten van Godt ghesonden sijn/ die sijn
woordt ende wille soo recht ende cozzect
weten/dat sy de gheheele werelt willen daer
naer reformeren.

Heeft Godt Lutherus ghesonden/ soo en
heeft hy noch Caluinus noch Menno Symon
ghesonden. Heeft hy Caluinus ghesonden/
soo en heeft hy noch Lutherus noch Menno
gesonden/ende heeft hy Menno gesonden/
soo en heeft hy noch Lutherus noch Calui-
nus ghesonden.

De eerste vā dese dry is Lutherus geweest/
is Lutherus vā Godt verwert om de werelt
te reformerē/ soo en heeft hy hem geē stuck
ofte deel vā sijn woort ende wille alleē willē
geuen ende niet alle: ende hē nochtans doen
leeren

leeren dat hyt alle hadde. Heeft hy hē maer een stuck van de wetenschay gegē om de Christelijche religie te reformeren/ hoe cōt het dan dat dese twee stucken ofte deelen niet te saemen en connen geveucht worden/ te weten Lutherus deer ende Caluinus deel om alsoo vā beyde de stucke eē onschepdelijche waerheyt te maechen/maer ter contrarien / hoe comt het dat de leeraers ende discipulē van dese twee secten in allen twist ende tweedracht bliuen/ ende de leeringe van malcanderen beschuldigen van valschey ende onwaerachtich te wesen/het welc minmermeer en soude connen geschieden/waer het saeck dat sy alle beyde van Godt gesonden waeren/ want sint Ian den Dooper en heeft noyt gepraect tegens de leeringe Christi/noch Christus tegens de leeringe Ioānis, maer den eenen heeft des anders ghelooue lof/prys/ende eer gegeven/insgelijck waer daer noch een stuck van de rechte meyninge ende verstande van Godts woort ergens onthouden ende achterghebleuen / voor de doopers/hoe comt het dan dat Menno Symon het selue niet en heeft aen d'ander twee connen aen- hechten/ ofte lieuer gelijck met een sijn de twee aen malcanderen vast aen een doen placken/maer elck eens deele staet ende blyft van malcanderen gheheel verschenden/ alsoo dat sy noyt aen malcanderē en sijn geboecht geweest / noch opt en sullen connen gheboecht worden: maer wat wiltmen hier van seggē? wie heeft tot noch toe connen sien / dat Lutersche onder Lutersche / Caluinisten onder Caluinisten / oft

Doopers onder Doopers / sijn in accoozt
ende eenicheyt geweest? hoe soude men dan
van Godt eenigh sekerder merckteeken
connen begeeren / waer deur dat men weten
mocht dat sy van hem niet gesonden en sijn /
dan deur soo groote oneenicheyt / ende onee-
nichteit in oneenicheit? Soo heeft hun dan
onsen lieuen Heer wt sijne groote goetheyt /
het merckteeken laeten houden het gene dat
sy niet en sullen connen afs doen noch bedec-
ken / van soo grooten discoozt ende oneenig-
heyt onder malcanderen / dwelck gheen en
connen hebben / die van hem ghesonden
sijn.

Waer het oock van noode dat men meer
merck-teekens tot dien eynde van doen
hadde / soo mocht men laten ofte de inwoon-
ders van de landen / die onder dese ghepre-
tendeerde reformatie staen / deuoter tot
Godt / rechtveerdigher in hunnen handel
ouder de menschen / ende in alle beughden /
beter van leuen nu sijn / dan sy waeren eer
dat sy opt van dese versterde reformatien
wisten. Want Christus heeft selue gheseyt /
dat men den boom aen de vruchten sal ken-
nen.

Van het gheraet dat elcke soete van dese
nieuwe secte is makende van Gods vvoort.
ende van alles te willen hebbe naer Godts
woordt / wat is daer op te lette / wat volcht
daer wt anders / dan dat elck een de schryftu-
re wilt wtleggen nae sijne eygen sinne / ende
van sijnen eyghen sinne Godts woordt
maecken? maer hoe conne dese arme dwa-
sen alle dingen nae Godes woordt refoz-
meren /

meren/ daer sy alle Godts woordt in geen boecken ter werelt gheschreuen en binden/ want yet noyt in gheene boecken gheschreuen en is gheweest/ noch en can in gheene boecken begrepen worden/ ende al waer het saecke dat wy alle de heylighe schriftuere hadden/ die opt gheschreuen is/ die wy niet en hebben/ deur dien dat daer wt den Bybel dryentwintich boecken verlozen sijn/ die niet min schriftuere en sijn dan de ghene die noch restieren) nochtan en hadden wy daeromme alle Godts woordt niet/ om dat de groote ende ontalliche wijsheyt Godts/ de welcke in sijn woort ende in synen wille begrepen is/ in geenen gesetten nomber van Capittelen/ oft linien/ oft op seker ghetal van blaederen/ noch gheschreuen/ noch ghesdruckt en can worden. Den Euangelist Iohannes sprekende alleen van de dinghen die Christus hier op der eerde gedaë heeft/ seyt expresselijc/ dat hem dunct dat by alsoo verre dat alle dingē gheschreuen waerē die Christus hier op der eerden heeft gedaë/ dat het de werelt niet machtich en waer om te begreppē/ waer wille nu alle dese arme dwasenheden/ die alle Godts woort en wille wille gaen wt/ nuffelē wt het cleyne stuck/ dat ons daer van in gheschrift noch ghebleuen is.

Dese bragade/ die sy van de schriftuer maecten/ en maecten sy niet/ om dat sy grooter actie ofte pretensie tot de schriftuere hebben dan de Catholijcken (daer sy veel minder hebben/ deur dien dat de schriftuere hi niet toe en hoort/ waer is alleenlijck de Catholijcke kerck toebehoorende) oft om dat sy

dat sy de schryftuere meer achten oft respecteren dan de Catholijcke. Ofte dat sy ronné al hun saecken te recht op schryftuer fouderen/ d'welck hun onmoghelyck is/ soo het deur hun seluen daghelijckx blyckt/ daer d'eene secte met schryftuere om verre stoot/ t'gene d'andere secte daer mede sticht/maer het is om dat sy hun seluen willen meester ende controleurs maectē/soo van de schryftuere/als vā de heylige Catholijcke kercke.

Het staet ons wel te bemercken/ dat eer dat de twaelf Apostelē Christi van malcanderē sijn geschepe dē om ouer de werelt naer Christus beuel te gaen preke/ dat sy te saemen geordineret ende gestelt hebben twelue artikelen des Christelijckē geloofs/ die alle kerste menschen schuldich sijn ontwyselijck te gheloouen. Maer in geene van dese twelf artikelen hebbe sy gesproken van de heylige schryftuer om ons te verobligerē die te geloouē/ wāt sy daer vā niet eē wooyt en melen/ maer aldernaest het artikel daer sy ons mede verobligeren te geloouen in den heyligē Geest/sy verobligerē ons te geloouē de H.Catholijcke kercke, wāt hun wooyden sijn dese/ Credo in Spiritū sanctū, sanctā ecclesiā Catholicam, dat is, Ic gelooue in dē heyligen Geest, de heylige Catholijcke kercke. Hier en wort niet gesprokē noch vā een Lutersche/ noch vā een Caluinische/ noch van een Mennonische/ noch vā een gereformeerde/ maer hier wordt alleen gesproken vā een heylige Catholijcke kercke.

Het mach eenige seer vzeindt schijnen/ dat de Apostelen in de 12. artikelen des geloofs

G

niet en

niet en hebben wtgelaeten alle kerstē menschen te verbinden de heylighe Catholijcke kercke te gheloouen/ende hebben nochtans wtgelaeten alle kersten menschen te verbinden de heylige schriftuere te geloouen/ende dat meer is/ sy en vermaenen daer in vā de heylige schriftuer niet soo heel als eē woozt.

In dese twelf artikele/des Christelijcken geloofs/daer de Apostelē ons verobligeren te geloouen in Godt den Vader almachtich, verobligeren sy ons oock te gheloouen de heylige Catholijcke kercke, het eerste artikel gebiet te geloouen Godt den vader, het VIII. artikel gebiet te geloouen de heylige Catholijcke kercke, aēstet nu wat groote acht ende respect dat de heylige kercke onder alle kersten menschen behoort te hebben/daermen soo wel verobligeert is de selue te geloouen/als te geloouen In Godt den Vader almachtich,men mocht dan vragen/waer deur dat het gecomē is dat de schriftuere tot sulcken eere en credit is gecomē/dat mē de selue onghetwijfelt op de straffe van verdoemenisse moet gheloouen het waerachtige woordt Godts te wesen / dit ghelooue en is inder waerheyt anders nergens deur gecomen dā alleēljc deur de heylige Catholijcke kercke, de Apostelē hebbē ons verobligeert de heylige Catholijcke kercke te geloouen/ende de heylige Catholijcke kercke heeft ons verobligeert de heylige schriftuere te geloouen. Alsinen dit wel considereert / hoe soudemen connen geloouen dat de heylige Catholijcke kercke contrarie oft tegen de heylige schrifture/ oft dat de heylige schriftuere contrarie

ofte tegē de heplige Catholijcke kercke soude connē wesen? willen wy de heplige schriftuere geloouen ende de heplige Catholijcke kercke niet/ hoe can de schriftuere gheloofweerdich sijn/ die een ongeloofweerdighe kercke geleert heeft geloofweerdich te wesen/ende die niet en hadde connē geloofst sijn/ en hadde de Catholijcke kercke niet gedaen?

Neemt vooz een exēpel / dat het soo waer dat een hollantsch predicaent wt ongewoonelijcken puer/dē middel soude vindē om de spraeck te leeren van eenich hepdens volck/ die ergens in een verre landt woonden/ daer Christus noyt bekēt en is geweest/ende mer de schriftuere ofte nieuwe testament/ ouer geset in haerlieder tael verlaetēde voor eenē tijt sijn wyf en kinderen sonde naer haer lāt reysen/ende henlieden dat in de handen stekende/ soude hun seggen dat dat vooz seker het waerachtich wozyt Godts ware/ende dat slyeden daer inne souden gaen studeren om het recht gelooue ende religie daer wt te vinden/ want het daerinne altemael vooz seker geschreuen stont. Souden dan dese hepdenen niet alle redē tot desen hollātschē predicaent niet mogē antwoorzen/ dat sy hem noch sijnen boec niet en kendē/ maer moestē sy sijnen boeck geloouen dat moestē sy doen deur hē / die hun den seluē gebrochte hadde/hun seggende dat het alsulckx was: Maer aengesien dat sy sijnen boeck moestē geloouen deur hem/ende hem niet deur sijnē boeck/ om dat hy hun van sijnen boeck costē seggen / ende sijnen boeck hunliedens vā hem niet/daerom soo goeden coop haddē sy hem

hem te geloouen sonder synen boeck/als syn
 nen boeck sonder hem. Besiet nu wat de ordi-
 narisse reden hier van wtwijst. Maer
 neemt noch dat desen Hollandschen predi-
 cāt een poose tijts onder dese heydenē bleef/
 ende dat hy hem soo wel wist te draghē/ dat
 sy hem goet gelosue gaeuen/ ende naemen
 synen boec/ende gingē wel neer stich daerin-
 ne sitten lesen/om daer wt het recht gelooue
 ende religie te vinden gelijck hy hun gesept
 hadde/waer van dat hy wel verblift synde/
 soude hun het studeren in de schriftuere wel
 hertelijck recommanderen/ende alsoo'booz
 eenen tijt van hunlieden oozlof nemen/ om
 naer hups te reysen/ by syn wijf ende kin-
 deren: Als hy nu dit gedaen hadde/ende dat
 hy een poose tijts daernaē ghelijck een man
 van syn woordt wederomme by hunlieden
 soude comen/om te sien hoe sy in de schrift
 gheauanceert hadden/ende hoe rextvalt dat
 sy geworden waeren/ dat hy dan bevondt
 dat sijt al op haere dughkens hadden/ hoe
 verblift soude hy dā wesen:maer dat hy ooc
 bevondt dat het elck een wilde nemen ende
 treckē nae synē eygen sinne/iae dat het nie-
 mant en verstōt recht naer synen sinne / hoe
 soude hy staen sien? maer soo hy hunlieden
 dan wilde onderwijsen / het selue nae syn
 opinie ende verstant te verstaen/ende dat sy
 hē dan antwoorden dat sijt soo wel costē le-
 sen ende verstaen als hy/ ende dat sy niet hē
 niet te doen en hadden/aenghesien dat hy
 niet meer en cost seggen/ noch niet meer en
 wist dan hy daer wt moeste haelē/ en dat hy
 boozts mocht na hups gaē/ende by syn wijf
 ende

ende sijn kinders bliuen. Hoe soude dē goeden base dan staen sien? soude hy hun willen seggē dat sy alleghelijcx mal waeren/sy souldē hem wederomme seggen dat hy mal waer.

Op dese manier soude het met dē hollātschen pzedicant in sijn werck gaen/ ende dat het alsoo ende niet anders en soude wesen/ dat is seer blijckelijck/deur de dagelijcksche experientie in Hollādts seluer/ daer het al in effect op de selue maniere gaet / al sijn daer de pzedicanten altoos tegenwoordich/ wāt den diē dat het gemeyn gepuffel allē dach met dē neus in dē bybel is/ende datmē daer niet en past op d'authoriteyt/ gelooue/ ende leeringe van de heylige Catholijcke kercke/ de waerachtighe wtleggghers der heylighe schrijftuere / elck een verstaet de schrijftuere soo hy seluer begeert/ende verādert sijn optie/en loopt vā d'een secte op d'āder/soo dicmaels alst hē belieft: iae laet oock alst hem lust/alle bekende sectē vaeren/ende gaet hem selue een nieuwe gelooue ende religie maerken/op sijn eygen handt:alsoo datmen met de waerheyt wel seggen mach/dat daer geē landt onder de Sonne en is daer alle sozten van het gemeyn volcxken meer van schrijftuere opt hebbē weten te clappen/noch geen landt onder de Sōne/daer opt grooter confusie en menichte van secten inne heeft ghecrielt: in sulcker buegen dat het met Hollandt nu is van nieuwe secten te vaeren/ghelijck het met den Nylus in Egypten vā nieuwe monsters boozts te brenghen.

Hier sietmen dagelijckx de schaepen teghens de schaep-herders met schrijftueren

stryden/ de vrouwen teghens haere mans
 met schriftuere kypen/ den knecht tegens sy-
 nen meester met schriftuere argueren/ ende de
 reysende lieden te waegen oft te water mal-
 tanderen met schriftuere altemets om de
 ooren slaen. Tot dese groote Babelsche con-
 fusie sijn sy gecomen/ deur de rechte verdiende
 straffe Godts/ sedert den tijt dat sy het hep-
 ligh Catholijc gelooue ende religie verwor-
 pen hebben/ d'welc hunnen hepligē Apostel
 sinte VVillibrordus al daer gheplant heeft.
 Sy verlaten de heplige Catholijcke kercke/
 die hū de heplige schriftur heeft leeren kennē/
 ende daer deur ist gecomen dat sy noch de
 natuere noch de meyninge vā de schriftuere
 en hebbē comē kennē/ ende alsoo in alsulckē
 groote confusie geualen sijn: want ghelijck
 sint Ian dē Dooper getuygenisse vā Christus
 heeft gegeuen/ ende Christus wederomme ge-
 tuygenisse van S. Ian, alsoo heeft de heplige
 Catholijcke kercke getuygenisse vā de hep-
 lige schriftuere/ ende de heplighe schriftuere
 wederōme getuygenisse van de heplige Ca-
 tholijcke kercke gegeuen. Maer om dat de
 heplige schriftuere geen kercke en hēt / die veel
 honderdē vā iaren onzichtbaer in eenē hoec
 heeft gesteken/ daeromme en kent de heplige
 schriftuere noch Lutherus kerck/ noch Cal-
 uinus kerck/ noch Menno's kerck/ noch geen
 diergelijcke kercken/ die hun seluen wt de
 ooghen van de menschen hebbē connen gaen
 versteken ende verbergen / als sy onder de
 menschen het euangelie behoordē te preken/
 ende den dienst Godts te doen/ ten ware dat
 sy byien van oetrop van onsen lieuen Heer
 ver-

vercregen hadden om soo lange te moghen stil sitten sonder yet te doen/ oft hun seluen eens te laeten sien.

Maer darf nu nietenim eē Calvinist gaē seggen/ dat sijn kercke de Catholijcke kerck is/ daer wat reden can hy sulcx betoonē/ dat noch de Lutersche noch de Doopers en cōnen allegeren dat hū kerckē oock sulcx sijn: sijn hunliedē redenē vandē eenē soo gewichtich als vanden anderen / soo sijn alle dzy hanne kerckē Catholijcke kerckē/ ende d'ēē soo goet als d'ander/ daer nochtās de Apostelē ons maer vā eene D. Catholijcke kercke en hebbē vermaent/ en maer aen eene Catholijcke kercke verobligeert. Soude ooc de Lutersche kercke ofte Calvinische kercke/ ofte Doopersche kercke/ de D. Catholijcke kercke connē wesen/ waer was een vā hunlieden kerckē Catholijck ouer hondert iaerē? de twaelf artikelē van ons kerstē ghelooue sijn geweest ouer hondert iaerē/ ende voortg van hondert tot honderdt iaerē opwaerts/ tot de Apostelen toe/ het selue ghelooue dat het nu is: soo behoort dan oock de Catholijcke kerck die daer in gemelt staet/ de selue kercke ooc te sijn dat sy geweest is/ te weten vniuersael oft generael: Maet de Lutersche/ Calvinische/ Doopersche en diergelijcke kercken/ sijn ouer hōdert iaren in de werelt onbekendt geweest/ iae sy sijn/ soo sy seluer seggen / onzichtbaer geweest: maer hoe is het mogelijk dat een kercke die mē nergē en siet eē Catholijcke kercke wesen can? Oft hoe is het mogelijk dat een dīnck generael can sijn/ dat niet soo veel als partieu-

lier en is / wāt onzichtbaer is min als particular. Mengesien nochtans dat t̄t volck hun seluen willen behelpen elck mit een onzichtbaere kercke / om lieuer eē onzichtbaere kercke te hebbē dā geē / soo soude ic seer vziēdelijc op hun begeeren te wetē / hoe sy seluer weten dat huuliedē kerckē eertijts onzichtbaer sijn geweest? Ende als daer maer een van huulieden en is / die in hier op sal be-lieuen te antwoorzen / het is in genoech.

De redē waeromme dat ic dit begeere is dese / het can wel comen dat hier naemaels wt de hitte vā de sondē van de werelt / eenige meer andere nieuwe sectē souden mogen wtgekipt worden / daer mē tot noch toe niet van gehoozt en heeft / die seggen sullē dat sy ooc tot diē tijt toe in de werelt onzichtbaer sijn geweest / ende dese mogen hun seluen ooc dienen met de gemeyne redenē / daer de gene die het selue nu pzetenderē hun mede dienē / maer alsinen nu weten mach hoe eenige vā dese die nu alreets in de werelt sijn / voorszeker weten dat sy onzichtbaer sijn geweest / soo cannen hun daer mede dē mont stoppē / ende seggen dat sy te spade comen om de werelt sulcke blauwe bloemen wijs te maechē / want daer sijn andere quanten voor hen gecomen / die noch beter bescheet van hunne onzichtbaerheyt hebben comen by bzingen / dan sy doen.

Om nu tot een epude te comē / laet ons int besluyt een wepnich meer letten op de ghe-loofweerdicheyt van dese nieuwe beschuldigers van het oudt ghelooue / dat S. V Villibrordus hier in dese Nederlanden ghebrocht

ende

ende geplant heeft/het welck (Godt heb lof) noch veduerende is/onder de ghene die hun seluē niet en hebbē deure eenige van de nieuwe raserupen laeten verleyden.

Dit ghelooue seggē sy en is het ghelooue niet van de primatiue/ofte aldereerste kercke Christi/ te weten van de tijden der Apostelen oft daer ontrent.

De vrage nu hier op is oft sy dā boorzeker weten/ wat het boor een gelooue is geweest d'welck de aldereerste Christenē van de primatiue kercke Christi hebbē gehad/by also verre dat dit out ghelooue selue niet en is. De Lutersche seggē dat de aldereerste Christē kercke gelooft heeft/dat het waerachtige lichaem Christi int Sacramēt des autaers is. De Caluinisten ende Mennonisten seggē neen/maer dat d'alderceerste Christē kercke gelooft heeft dat het bzoot vā het sacramēt des nachtmael-tafels (wāt sy en willen van geenē autaer weten) maer een tecken des lichaems Christi en is / &c.

De Mennonisten seggē ooc dat de alderceerste Christen kercke niet gelooft en heeft/datmē de ionge kinderkens behoort te doopen/maer de Lutersche ende Caluinisten seggen dat het gelooue daer van geweest is/datmen hen behoort te doopen/ dese ende noch meer differente gevoelē hebben sy van het gelooue vā de aldereerste Christē kercke.

Maer is het dan mogelijk dat sy inder waerhept oock weten wat de eerste kercke gelooft en geleert heeft? oft sy het wetē oft sy en wetent niet/weten sijt/waerom en seggen sy niet resolutelijck te saemē/ soo ist geweest?

maer den eenen seyt het is sus geweest/ den anderen seyt het is soo geweest/ den derden seyt het is anders geweest. Alsinē dit nu soo claerlyc bemerct/ hoe salinē conuen gelouē dat sy niet en liegen/ die malcanderē hier in heeten liegē? maer aengesien dat sy niet en laeten malcanderen te heere liegē/ soo mach men des te sekerder geloouen dat sy in der waerheyt de waerheyt niet en spreken.

Wilt dan sulckē twistbaer volc als dit is het oudt gelouē/ dat sinte VVillibrordus hier in dese landen geplant heeft/ ende dat accorderende is met het gelouē van het geheel kerstenryck/ van te voren/ tot dē tyt vā de Apostelē Christi/ ende van daer naer tot onsen tyt/ nu gaē aennemē te refozmerē tot het gelouē vā den tyt der Apostelen ende d'eerste Christē kercke/ daer sy niet en wetē (soo het deur hyn selue blijkt) oft niet en willen wetē/ wat dat vooz een gelouē geweest is/ d'welck de eerste kercke heeft ghehad.

Wat beesticheyt is dit? hoe can peināt soo mal sijn/ van in sijn hert ende conscientie het selue vooz seker te geloouen? Hoe heeft den heiligen Daniel bemerct ende bewesen dat de eerbare vrouwe Susanna valscheelijck beschuldicht was/ dan deur dien dat hare beschuldigers niet en accordeerden te saemen.

In alle saecken van recht en iustitie in de werelt als behonden wordt dat de getuygē oft beschuldigers niet te samen en accorderen/ oft sy worden gestraft/ oft sy worden gehoude als infame ende ongeloofweerdige persounē/ maer dese dry/ beneffens noch andere meer secten van onsen tyt/ en sijn niet alleen

alleenlijck contrarie ende tegens malcander
 ren/maer elcke secte (soo voze gheseyt is) is
 in hem seluen twistich ende verschillende/
 en daer deur noch soo veel te min weerdich
 om geloof te worden/ dat sy de sekere ende
 waer achtige wetenschap hebbē/om de ker-
 sten werelt te controleurē ende t'onderw-
 sen/ in het recht ghelooue ende religie dat
 d'Apostelē Christi/ende d'eerste Christenen
 gehadt hebben.

Dit al niet tegenstaende soo sijn nochtā
 dese valsche beschuldigers/ al vallē sy noch
 soo buyl/soo stout ende onbeschaet/den beek
 noch te roeren/ende hunne voorszatē/ouder
 ende meesters/tot rekeningē te roepen/en te
 brengen waer al het gene dat de Catholijcke
 kercke leert/ in de schrifture geschreue staet/
 alleueleens al oft de Catholijcke kercke yet
 leerē cost dat niet de schrifture niet en accor-
 deerde/ en oft sy liede anders niet en leeren
 bā dat in de schrifture geheel wt druckelijc
 geschreuen staet. Nu aengesien dat sy ons
 onder andere dingen aldermeest vraeghen/
 waer dat het gheschreuen staet dat d'apo-
 stelen hebben Mille gedaen/ soo salmen dan
 hier op int cozt wat antwoorden/ ende den
 leser om bā d'ader puntē onderrecht te sijn
 tot den geestelijcken schilt der Catholijcken
 en andere boeckē refererē/ende hun hier op
 wederōmebragē/waer dat sy in de schrif-
 ture bebindē dat de Apostelen belooft hebbē/
 oft behoorden by geschrift te stellen alle het
 gene/dat sy aengaēde het Christelijck gelo-
 ue ende religie geleert ende gedaen hebben:
 hebbē sy van alle ander dingē breet bescheet
 in ghes

in geschzift achtergelaten/ en van de Misse-
geē/soo waer het de pñne weert om de redē
te willen wetē waerom dat sy van de misse
niet en hebben geschzeuen soo wel als van
de reste/maer is het saeck dat sy andere din-
gē oock ongeschreuen hebben gelaeten/ die
het Chzistelijck gelooue ende de religie ooc-
aengaen/soo en mach dese saeck onse ghere-
sozmeerde vziēden niet soo seer vziēdt in de
oozen luden. Laet ons daeromme hier op
wat gaen letten. Ten eersten soo moestē wy
gaen sien waer de Apostelen int gheschzift
achtergelatē hebben dat sy die lōge kinder-
kens gedoopt hebben/iae oock waer dat sy
geschzeuē hebbē dat sy selue sijn gedoopt ge-
weest/waer dat sy oock by geschzift beuolen
hebbē datmen vercken-blees/ende andere
spijzen (die in de wet verbodē sijn)mach etē/
ende waer dat sy oock by geschzift geozloft
hebben datmen bloet mach eten/d'welck sy
nochtans by geschzift verboden hebbē. Itē
waer dat sy by geschzift achtergelaetē heb-
ben datmē den Saboth op den Saterdach
niet viereen en moet gelijc Chzistus en sy lie-
den seluer hebben gedaen/maer datmen den
dach daer naer soude viereen/ende van den
ouden Saboth eenen ghemeynen wercken-
dach maecken. Item waer dat sy int ghe-
schzift achtergelaeten hebben dat mās en-
de vrouwen begoozen van pastoorz te-sae-
men getrouwt te worden/mer noch veel an-
dere punten/soo wel de artikellē des geloofs
aengaende als ander saecken vā de religie.
Hebben nu d'Apostelen van alle dese din-
gen niet int geschzift achterghelaeten/ ende
woz

worden sy nochtans van onse gereformeerde
de quanté ofte van de meestendeel van hun-
lieden onderhouden / hoe comt dit? waerō
willen sy dan soo zeer spartelen teghens de
Misse? de meeste oorsaec die ick beuindē can
is dese/den dupuel heeft Lutherus gesept dat
de Misse quaet was/Lutherus heeft den dup-
uel gelooft/en sy geloouen Lutherum, alsoo
hebben sy om van de Misse niet te geloouen/
een seer seker ende schoon fondament.

Wel aē/laet ons nochtans niet hun eens
tot de schriftuere gaen/ ende besien ofte de
schriftuere vā geene sulcke saecke en is rue-
rende. Christus aen de tafel sittēde met sijn
Apostelen als hy sijn leste nachtmael met
hun hiel/ heeft bzoot genomen/ende dat ge-
segent en gebzoken hebbende/heeft gheseyt:
Neemt ende eet dit is mijn Lichaem, ende
nemende den kelck met wijn heeft gheseyt:
Neemt ende drinck dit is mijn bloet, &c. dit
is nu den grōt ende fondamēt van de Misse,
gecomen ende genomen wt den waerachtig-
gen mont ons Heere Jesu Christi / die wel
wist wat hy seyde/ende ooc wat gelooue dat
deur dese woordē ondersijne Christenē soude
comē. Dat d'Apostelen het selue Sacramēt
van het lichaē ende bloet Christi oock ghe-
celebreert hebbē/ naer dat Christus ten he-
mel genarē is/ en can geen twijfel sijn/maer
dat sy dat oock gedaē hebbē t'sauonts naer
den eten/als sy een lam gerē hadden/ wie sal
dat willen sustineren? hebbē sy dat des mo-
ghens nuchteren gedaen? hoe hebbē sy dat
dan gedaen? dat Christus aen een tafel cele-
bzeerde/ dat was om dat hy aen die tafel
hadde

hadde geten/maer de Apostelen celebreren
 de des morghens sander te eten / en hebbē
 (soo het schijnē mi ach) aen geē tafel ghesetē/
 hebbēse aen geen tafel geseten/ waer aē/ oft
 waer op hebbē sp dā gecelebzeert? wat woor-
 dē hebbē de Apostelē gesprokē als sp gecele-
 bzeert hebben? wat voorredē / wat verhael/
 wat gebeden / wat ceremonien hebbē sp ge-
 bruyckt/ eenige oft geene? Sijn sp maer te
 samen gecomen/ ende maer de vijf woorden
 der consecratie ten twee reysen gesproken?
 sonder yet meer het selue sacrament aengaē-
 de te seggē/ende alsoo deurgegaē? heeft daer
 niet anders toe-gehoort/oft niet anders te
 doen geweest? waer hebben ons d'Apostelen
 eenich bescheet hiervan int geschrift achter-
 gelaten? Sinte Matheus ende sinte Marcus
 seggē/ datter eenē lof-sanc geseyt is geweest
 recht eer dat Christus met sijn discipelē vā
 de tafel op stondt/ waer cōnen ons onse ge-
 reformeerde bewijsē waer de Apostelē desen
 lofsanc int geschrift achtergelaeten hebbē?
 Connen sp ons niet bewysen de maniere die
 de Apostelen gebruyckt hebbē int celebrerē
 van dit heylige Sacramēt/en willen sp alle
 dingen (de religie aengaende) reformerē tot
 de gene die geweest is ten tijde van de Apo-
 stelē/ende aldereerste Christenē? besiet eens/
 sp willen den Magnificat corrigerē eer dat
 sp den Nunc dimittis ghelesen hebben.

Daer staet gheschreuen in het 13. Capitel
 van de wercken der Apostelen / dat soo de
 Apostelen ministrerende vvaeren tot onsen
 Heere, ende vastende, den H. Gheest heeft ge-
 seyt, scheydt my Saul ende Barnabas tot het

vverck daer ick hun toe ghenomē hebbe, &c.
 Nu machinen onse gereformeerde vraghen/
 wat dit ministreren tot onsen Heere geweest
 is/het en was geen pŕekē/ want onsen lieuē
 Heer geē sermoone van doē en heeft/wat is
 het dan geweest? den griekŕschen text seyt/in
 plaetse van ministrerē/ Liturgontō aphron,
 dat is soo veel te seggē als sacrificie doēde/
 ghelgch Erasmus het selue ouergheset heeft/
 ende hier van hebben de griekŕsche Patres
 den naem van Liturgia int gebruyck ghe-
 hadt/dat soo veel te seggen is als Misse.

Aengaende den autae. Sinte Paulus die Hebr. 13.
 seyt sprekende van de Christenē/ VVy heb-
 ben eenen autae, van den vvelcken gheene
 macht en hebben te eten die den Tabernakel
 dienen, ergo soo hadden dā de Christenen
 eenen autae daerinnē yet aen at/ daer de ge-
 ne die geene Christenē en waren niet aen etē
 en mochten. Besiet nu al en hebben de Apo-
 stelen wyt en breet vā de Misse niet geschre-
 uen/deur dien dat bycrans al dat sy geschre-
 uen hebbe int cort geschreuen is/ nochtang
 soo roeren sy daer oock wat af/soomen (als
 hier getoont is) wt hun schriften vermerckē
 ran: maer wat hadden de Apostelen dat int
 lāck by geschrift te stellē/ dat van humiliden
 seluer/ende heure nacomelingē van dē ernē
 tot den anderen dagelyck int ghebruyck
 moeste bliuen/ende niet vergeten en cost ge-
 worden? Ende dat d'Apostelen Misse gedaen
 hebben/ daer af sullen getuygē geuen alle de
 oude Christenen van de werelt/in wiens lā-
 den sy seluer gepreect hebben/ want daer en
 is geen landt onder de Sonne daer de Apo-
 stelen

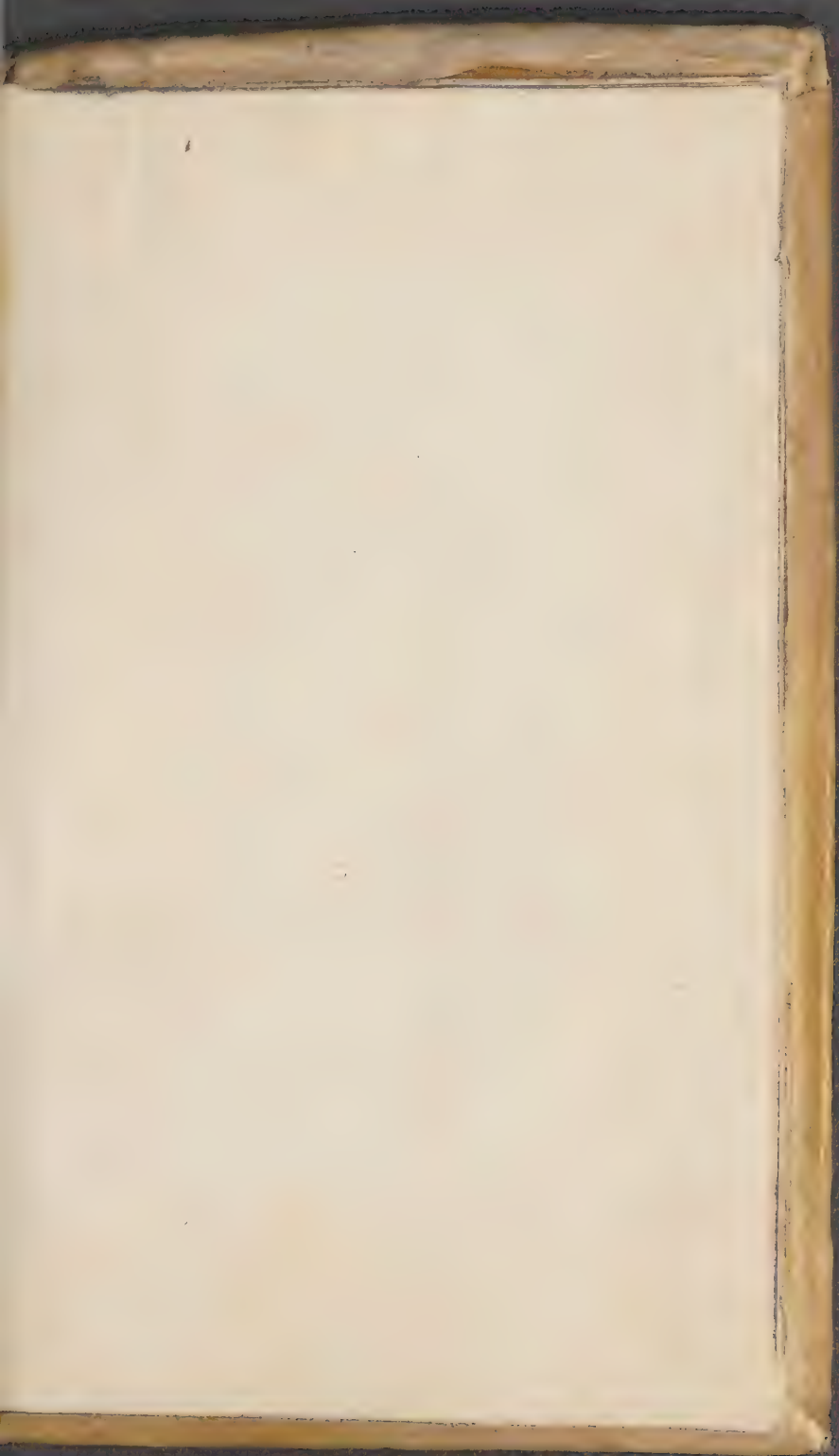
stelen gepreect hebbende ende daer de inwoonders Christenen ghebleuen sijn/ die niet en sullen met alle resolutie ende verskeringe verclaeren (het sy hoe verre dat sy vā de Roomsche kercke int verschil sijn) dat de Apostelē Christi die Misse onder hunlieden achterge-
laeten hebben/ende op dese waerachticheyt sullen sy leuen ende steruen: ende de gene die naer de waerheyt trachten/ende wijser wil-
len sijn/dan hem oogen alleenlijck te leenen aen dese nieuwe twistige leeraers/sullē lich-
telijck de waerheyt hier van connē onder-
soecken/ende oock de waerheyt vā alle an-
dere saeckē/ de Catholijcke Christelijcke re-
ligie aengaende/ daer sy teghen stryden.

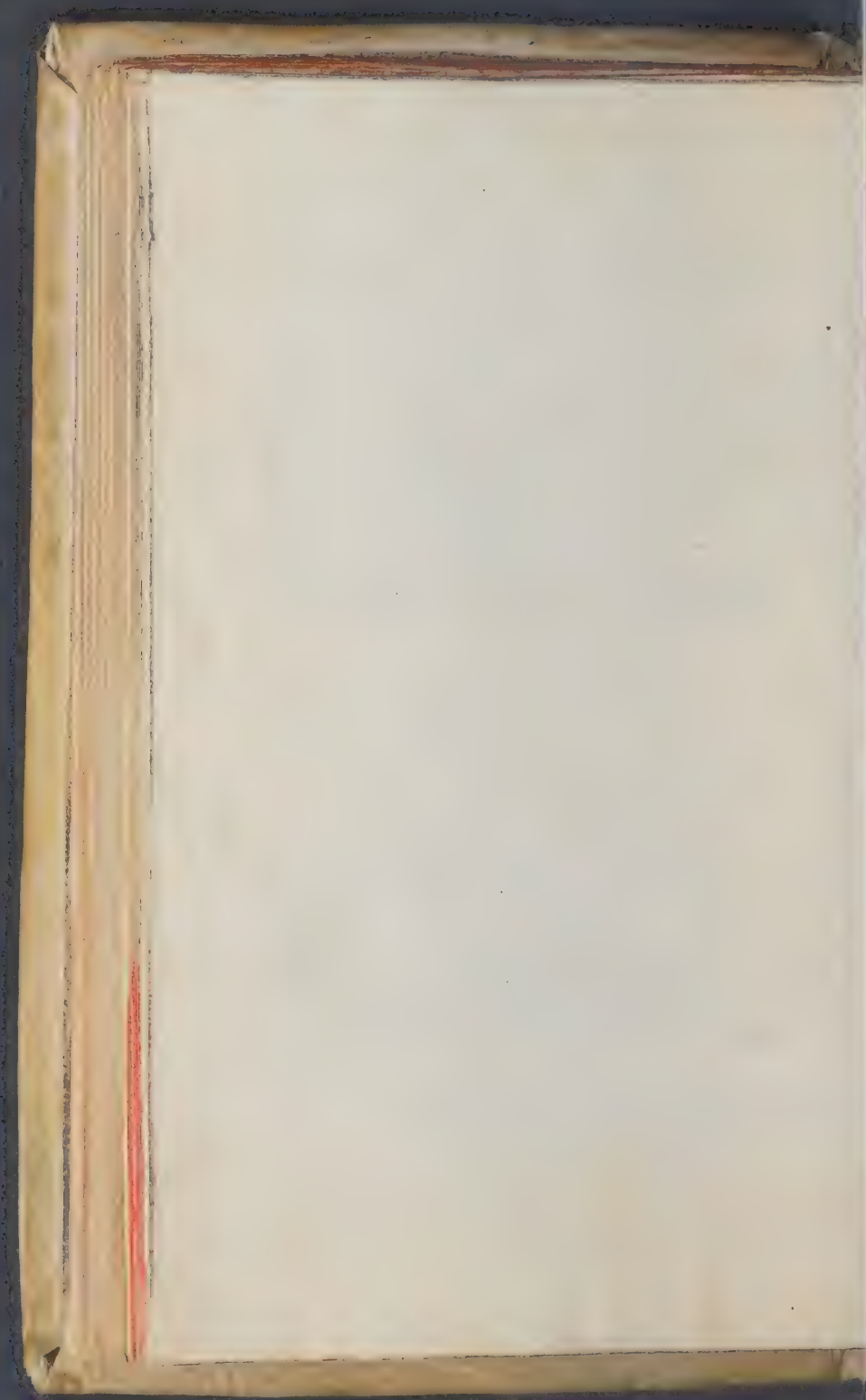
F I N I S.

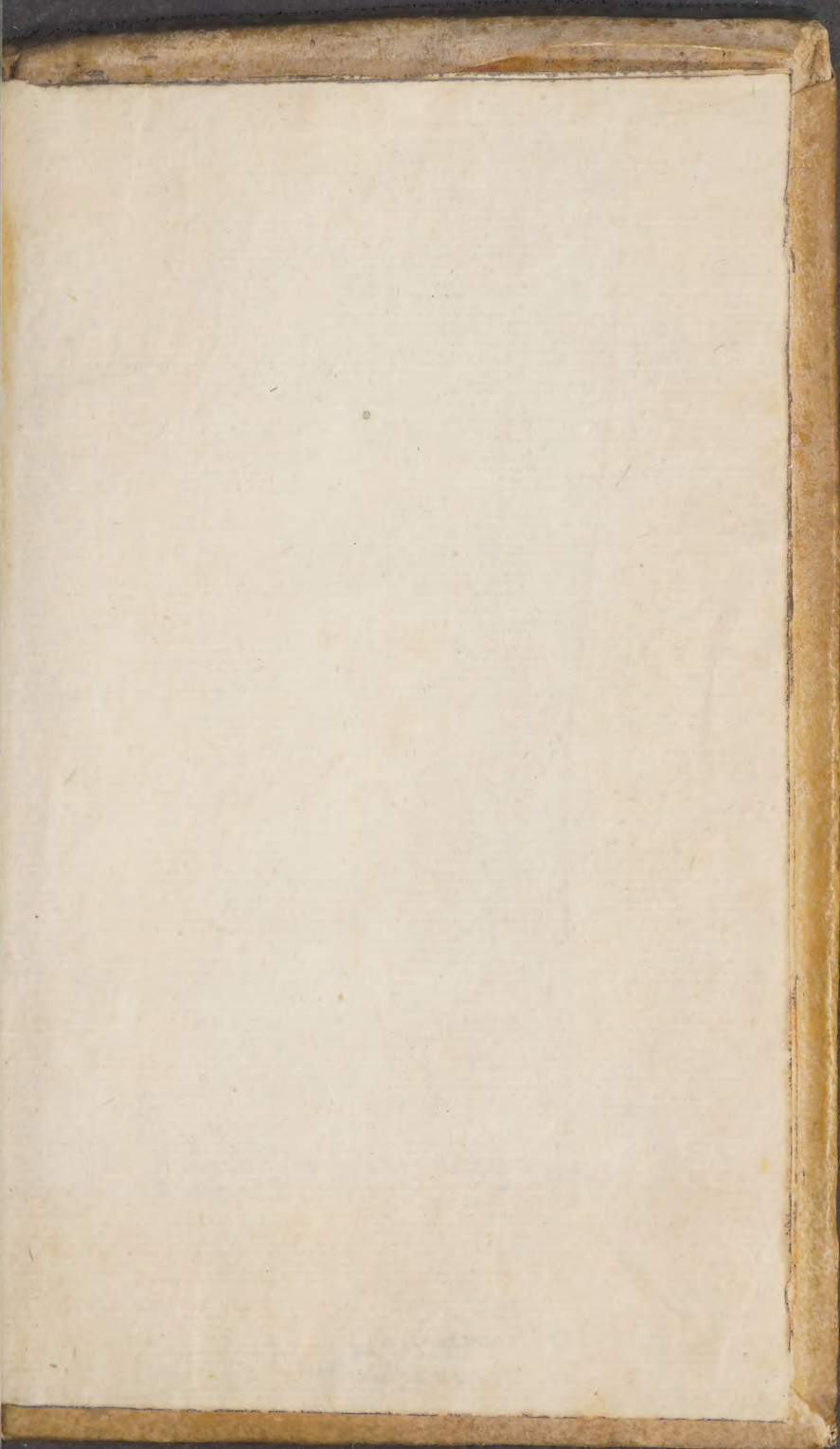
A P P R O B A T I E.

DEse Nederlantsche Antiquiteyten mit-
gaders oock de bekeeringhe van sommi-
ghe landen der seluer, vvordt beuonden nut
ende profytelijck om tot vvederroepinghe
vande nieuue ghepretendeerde, gherefor-
meerde ghesintheyt ghedruct te vvorden.

*Quod testor L. Beyerlinck S.T.L.
censor librorum.*

9151429
29 JE 2021

